

O'zbek xalq dostonlari

“SHARQ” NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK
KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2006

Aytuvchi: **Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li**

Nashrga tayyorlovchilar:

To'ra Mirzayev va Zubayda Husainova

T a h r i r h a y ' a t i:

Omonulla Yunusov (hay'at raisi), Ahror Ahmedov (hay'at raisi o'rinbosari), Mamatqul Jo'rayev, Erkin Malikov (hay'at kotibi), To'ra Mirzayev, Abiir Musoqulov, Muhammadali Qo'shmoqov, Shomirza Turdimov, Ibodulla Shoymardonov

R a s s o m:

Temur Sa'dullayev

Go'ro'g'li: O'zbek xalq dostonlari / Aytuvchi Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li; Tahrir hay'ati: O. Yunusov, A. Ahmedov, M. Jo'rayev va boshq./ Rassom T. Sa'dulla. — T.: Sharq, 2006. — 448 b.

“Go'ro'g'li” turkumi dostonlari yuzga yaqin xilma-xil mazmundagi asarlarni o'zida birlashtirgan ulkan silsiladir. Xalq baxshilari bu turkumga kiruvchi dostonlarni sevib kuylab kelganlar. Ushbu jildga Rahmatulla shoir Yusuf o'g'lidan yozib olingan 27 doston kiritildi. Ularda afsonaviy xalq qahramonining tug'ilishi, uning bahodirona yoshligi, jasoratlarga to'la hayoti, ozodlik o'lkasi — Chambil shahrining bunyod etilishi, asrandi farzandlar — Hasanxon va Avazxonlarning Chambilga keltirilishi, ularning bahodirliklari turli-tuman sarguzashtli voqealar girdobida tasvirlanadi. Dostonlar qahramon va sevimli yor sadoqati, ota-ona va farzand burchi, birodarlik va do'stlik, ona yurtga muhabbat masalalaridan bahs etadi. Har bir doston badiiy mukammalligi va jozibadorligi bilan kitobxonni o'ziga jalb eta oladi.

BBK 82.3(5U)

AVAZXON

Ammo roviyoni axbor, noqiloni osor, muhaddisoni oston, doston, bo'ston va hushi chinon, xirmoni suxon, o'tgan zamonda bo'lgan bir necha hangomachi baxshilar rivoyat qilishib ayturlarki, Turkmanga Og'alibek xon bo'ldi. Undan keyin Jig'alibek xon bo'ldi. Undan keyin tilla jig'asi boshida, qirq yigiti qoshida, Xoldor mahram yonboshida Go'ro'g'libek sulton bo'ldi. Go'ro'g'libek turkman yurtiga sulton bo'lib, Ko'hi Qofdan Misqol parini, Irambog'dan Og'a Yunus parini, Hindistondan Gulnor parini olib kelib, davron surib, Vayangandan Hasanxonni keltirib, o'ziga o'g'il qilib, qirq yigitiga kosagul qilib, qirq yigit bilan mayxonasida may ichib, kayf-safo qilib yurar edi.

Kunlardan bir kun Chambilga bir qari boboy baxshi kelib, har kimning mehmonxonasiga qo'nib, doston aytib, pul yig'ib yura berdi. O'zi ham shu vaqtlari Chambilda uch yuz oltmish mehmonxona, bir yuz yetmish boloxona bor edi. Baxshi boboning kelganini Go'ro'g'li sulton ham eshitib: "Ul baxshi bizning mehmonxonaga ham kelib, bir hangoma qilib bersa", — deb o'ylab yurdi. Oradan ko'p kun o'tib, baxshi boboning navbati yetib, Go'ro'g'li sultonning mehmonxonasiga kelib tushib, kechasi Go'ro'g'li sulton katta ziyofatlar aylab, bir boshqasi o'tirish tashkil qildirib, bir yoqdan may suzilib, aliyor aytilib turdi. Shunda baxshi bobo gulxanning labida o'tirib, elu yurtning egasi, mamlakatning chegasi sovut-to'ning yoqasi Go'ro'g'li sultonning shashti qaytmasin, balki davlati bundan ham ziyoda bo'lsin, deb bir piyola mayni olib ichib turib, do'mbirasining qulog'ini chingillatib toblab, torlarini tarang qilib, avval Go'ro'g'li sultonning shu o'tirishining sha'niga qarab, bir terma aytib, baxshi bobongiz nima derdi:

Majlis ahli xurram bo'lar,
Majlisning bo'lbuli bo'lsa.
Soqilarga saqo bo'lgan —
Soqi kosaguli bo'lsa.
Bu majlisni baland ko'rdim,
Barchani mayga band ko'rdim.
Boshqalarga pisand bo'lsa,
Menga ham ha-pisand ko'rdim.
Shunda Avaz sulton bo'lsa.
Sulton ekan, bunda sulton,
Sulton desa, toza sulton,
Haybatli tarafsiz polvon,
Hay attang-a bir kamliga —

Yo'qdir bunda Avaz o'g'lon,
Bu majlislar bir cho'liston,
Bol Avazdan xoli bo'lsa.
So'zlab berar menday baxshi,
So'z bo'lar majlisning naqshi,
Avazxonsiz majlisingdan,
Sahrodagi soya yaxshi,
Salqingina hili bo'lsa,
Bu so'zimni olmang og'ir,
Baxshi bobong emas sag'ir,
Avaz tuyg'un, Avaz olg'ir,
Ul Go'ro'g'li o'g'li bo'lsa.

Baxshi bobongiz yana Avazxonni ta'rif aylab, nima dedi:

Bo'y desang bo'y, o'y desang o'yi bor,
Bodom qovoq, muloyim xuy anda bor,
Qirq yigitlar, arg'umoqlar senda bor,
Farzand bo'lsa senga Avaz, Go'ro'g'li.

Bunday oliy majlisingning sha'niga,
O'rtada o'tirsa Avaz, Go'ro'g'li.

Talab aylab xizimatingga keltirsang,
Qirq yigitman sozu suhbat qildirsang,
Uning qo'liga tilla kosa oldirsang.
Gul bo'lsa majlisga Avaz, Go'ro'g'li.

Avaz dedim, Avaz behisht g'ilmoni,
Ko'rganda bahr olar odamning joni,
Qirq yigitning suhbat tuzgan zamoni,
May uzatsa anda Avaz, Go'ro'g'li.

Barcha tursa jon deb chorlaganicha,
Kiygizsang zarbobdan to'nlar taniga,

Baxshi bobong so'z kelganda so'zlaydi,
Yaqin emas, yiroqlarni ko'zlaydi,
Avazning bo'lishin shunda tilaydi,
Undan keyin kelib doston kuylaydi.

Baxshi bobo soʻzini tamom qilib, doʻmbirasini beliga qistirib, mayxonadan tashqariga chiqib, keta berdi. Shunda Goʻroʻgʻli sulton va qirq yigit baxshi boboning harakatiga hayron qolib: “Nima balo, bu baxshi bobo baxshi emas, bir xabarchi elchimikan”, — deb Goʻroʻgʻlibek sulton qirq yigiti va Xoldor mahramga: “Sizlar toʻxtab turinglar-chi, men oʻzim chiqib, u baxshi surat xabarchidan soʻray. Qani nima maqsadda Chambilga kelib yurgan ekan”, deb Goʻroʻgʻli sulton tashqariga chiqib, ketayotgan baxshi bobosining orqasidan yetib borib, baxshi bobosiga qarab, Avazxonni soʻrab, bir soʻz dedi:

Avaz deding meni, hayron aylading,
Taʼrifidan turfa-turfa soʻylading,
Meni uning savdosinda boylading,
Ayt makonin, qayda boʻlar Avazxon?

Yarashiqqa zarrin poʻta oʻrayman,
Soʻzni soʻzga uyqoshtirib qurayman,
Asli turar makonini soʻrayman.
Ayt makonin, qayda boʻlar Avazxon?

Qiydirib aytgansan bir necha doston,
Hangoma-suhbatni aylabon boʻston
Bor boʻlsa ul oʻgʻlon agarda rostdan,
Ayt makonin, qayda boʻlar Avazxon?

Koʻnglimga joy boʻldi aning havosi,
Aytmasang, boʻlarman vaslin gadosi,
Qay shahar, elatda aning maʼvosi,
Ayt makonin, qayda boʻlar Avazxon?

Endi mening boʻlmas sabru qarorim,
Befarzandman shuytib, yoʻqdir madorim,
Bu ishda yoʻqdir oʻz ixtiyorim,
Ayt makonin, qayda boʻlar Avazxon?

Qayerda boʻlsa ham ani izlayin,
Yaqin emas, olislarni koʻzlayin,
Goʻroʻgʻli der, endi turfa soʻzlayin,
Ayt makonin, qayda boʻlar Avazxon?

Bu soʻzni baxshi bobo Goʻroʻgʻli sultondan eshitib, Avazxonning aslini, naslini va barcha sifatlarini Goʻroʻgʻli sultonga bayon qilib, bir soʻz dedi:

Avval Avazxonni taʼrif aylayin,
Oftobday jamoli bordir Avazning
Oliy majlisning guli boʻlguday,
Qaddi barkamoli bordir Avazning.

Kecha-kunduz hozir Xunxor qoshida,
Tilladan murassa¹ jigʻa boshida,
Oʻzin soʻrsang, hali oʻn uch yoshida,
Ajab bir jamoli bordir Avazning.

Majlisning shaʼniga bir gul boʻlguday,
Qomatiga boqib dillar toʻlguday,
Orqasidan boqqan tikilab qolguday,
Qaddi barkamoli bordir Avazning.

Bu dunyoga kelib farzand koʻrmading,
Bola suyib oʻynatmading, kulmading,

Zoʻr boʻlsang sen, ani olib kelmading,
Oftobday jamoli bordir Avazning.

Shu Avazni eshittirdim oʻzingga,
Bir sultonsan, dushman tushmas izingga,
Olib kelib tutiyo qip koʻzingga.
Olma, anor, oli bordir Avazning.

Boshidan to qadam² ipor sasilgan,
Har tola kokili boblab kesilgan,
Tolasiga ming bir xushtor osilgan,
Ajab bir jamoli bordir Avazning.

Baxshiman, xoʻjaman soʻz ovozigga
Chertsam toʻrgʻay kelib qoʻnar sozimga,
Ishongin, Goʻroʻgʻli, aytgan soʻzimga,
Qaddi barkamoli bordir Avazning.

Baxshi bobo: “Ey Goʻroʻgʻli sulton, mening Chambilga kelib, baxshilik qilishimdan maqsad Avazxonning xabarini senga yetkazish edi. Asli meniki Xunxor yurtidan. Bir marta Avazxonning oldidan qirqib oʻtganimga Xunxorshohning yasovullaridan yetmish qamchi yeb, alamiga shu Avazxonning xabarini senga berib, Xunxor zolimdan Avazxonni ayirmoq qasdida shu yerlarga keldim. Har ishning uddasidan chiqsang, sen chiqasan. Endi men senga Avazning xabarini berib, oʻylagan shartimni ado qildim. Endi

¹ Bezatilgan.

² Boshdan oyoq.

menga mayxonangga borib, baxshilik qilib o'tirishga hojat qolmadi. Endi menga javob. Meni qirq yigitlarining oldida dovdiratib, sandiratib, ovora qilib, nima qilasan", — deb baxshi bobo do'mbirasini orqalab hayt, deb ketib qoldi.

Ana endi Go'ro'g'li sulton mayxonasiga qaytib kelib, soqining qo'lidan bir piyola sharob olib: "Mana bu sharobni kim mening qo'limdan olib ichadi", — deb bir so'z aytayotir:

Qani bizning pahlavonman deganlar,
Nabot ichib, qazi-qarta yeganlar,
Yigit bo'lib qo'rqmas nomin olganlar,
Talab soldim, mendan mayni kim ichar?

Bir gap kelar shu soatda dilimga,
Har tarafdin kelgansizlar qo'limga,
Soqi bo'ldim boqing arzu holimga,
Talab soldim, mendan mayni kim ichar?

Mayni ichgan mast bo'p qaynab jo'shquday,
Necha-necha darbandlardan oshquday,
Bu kosani tekin kosa demanglar,
Xunxorshohning yo'llariga tushquday.

Mayni ichib bahri-dilim ochquday,
G'ayrat qilib shirin jondan kechguday,
Bu kosani tekin kosa demanglar,
Xunxordan Avazni olib qochquday.

Mayni ichib mendan ko'ngli to'lguday,
Rustamdan ham ziyod sherdil bo'lguday,
Bu kosani tekin kosa demanglar
Xunxordan Avazni olib kelquday.

Go'ro'g'li der turfa-turfa so'yayman,
Sozimga jo'r bo'lib qo'shiq kuylayman,
Bu sharobni mendan olib ichgandan,
Avazga borishni talab aylayman,
Talab soldim, mendan mayni kim ichar.

Go'ro'g'li gohlarda olamdan kechar,
O'ylasam, bu dunyong bulutday ko'char,
Naylayin, farzandim yo'qdir, yoronlar,
O'zim o'lgan kuni chirog'im o'char.
Avazxonni ul qib olsam, yigitlar,
Talab soldim, mendan mayni kim ichar.

Go'ro'g'li sulton qo'lida may to'la kosaman ko'tarib uch marta qichqirdi. Yerdan sado chiqsa chiqdi, ammo qirq yigitdan sado chiqmadi. Go'ro'g'li sultonning so'zi, pok bo'lmasa, yerda qoladigan bo'ldi. Shunda yo'lbars bilakli, qoplon yurakli, urushga kerakli, tilla jig'a boshida, ayni o'n besh yoshida, qirq yigiti qoshida Hasanxon o'rnidan turib, Go'ro'g'li sultonning qo'lidan kosani olib, sharobni ichib, chirqillab mast bo'lib, Go'ro'g'li sulton otasiga qarab, bir so'z dedi:

Ota, bugun xizmatini qilayin,
Har amringa qoyim maqom bo'layin,
Qirq yigitni qo'shsang mening oldimga,
Xunxordan Avazni olib kelayin.

Bedov minib o'yu qirda yelayin,
G'ayratim kelganda toshib to'layin,
Qirq yigitni qo'shsang mening oldimga,
Xunxordan Avazni olib kelayin.

Isfihon shahrida oldim ta'limdi,
Qirq yigitning hali menga ma'lumdi(r),
O'rganganman yetmish ikki bilimdi,
Yigitlarni qo'shsang mening oldimga,

Xunxordan Avazni olib kelayin.

Bu xizmatga qirq yigitni ko'ndirsang,
G'irko'kning beliga o'zim mindirsang,
Kashal bo'lmay, ota, ko'ngling tindirsang,
Yigitlarni qo'shsang mening oldimga,
Xunxordan Avazni olib kelayin.

Bu so'zlarni degan senga Hasanxon,
Chambilbelda o'zim tarafsiz polvon,
Aslo kashal bo'lma endi, otajon,
Yigitlarni qo'shsang mening oldimga.
Xunxordan Avazni olib kelayin.

Bu so'zni Go'ro'g'li sulton Hasanxon o'g'lidan eshitib, quvonib, ko'ylagiga sig'may ketib: "Ey, barakalla, o'g'lim Hasanxon. Qatorda noring bo'lsa, yuqing yerda qolurmu, balli, o'g'lim. O'zingsan quvvatim, madorim", — deb Hasanxon o'g'luga qarab, bir so'z dedi:

Hasan o'g'lim, erligingni bildirding,
Ko'nglim topding bolam, xursand qildirding,
Dushmanim yig'latib, do'stim kuldirding,
Sen ekansan erka qo'zim Hasanxon.

Bu so'zlarni aytgan mendayin sulton,
Chambilda farzandim sendayin o'g'lon,
Amrim tutding, bolam, bo'ldim bearmon,
Sen ekansan erka qo'zim Hasanxon.

Talab qipsan qizilboshning eliga,
Mingin endi G'irko'k bedov beliga,
Bulbuldayin qo'ngan Chambil beliga,
Sen ekansan erka qo'zim Hasanxon.

Yakdona xoling bor oppoq yuzingga
Hukmronsan o'zing degan so'zingga,
Qirq yigitni hamroh qilgin o'zingga,

Go'ro'g'li sulton Hasanxon o'g'liga oq fotiha berib, Xunxor yurtiga borib, Avazxonni olib kelishga jo'nay berdi. Ana endi Hasanxon mayxonadan dalaga chiqib, qirq yigitga boqib: "Yigitlar, tayyor bo'linglar Xunxor yurtiga", — deb bir so'z dedi:

Qani endi bunda man-man deganlar,
Go'ro'g'lining cho-yu tuzin yeganlar,
Ot ko'tarib satta shavvoz bo'lganlar,
Mining otga, bundan Xunxor boramiz.

Haydang endi qizilbosh elatiga,
Xunxorday zolimning mamlakatiga,
Borliq dushmanlarning viloyatiga,
Mining otga, bundan Xunxor boramiz.

Haydang, do'stlar, g'alcha yovning yurtiga,
Qizilbosh chidarmi yurak o'tiga,
Tog'dan oshib ular muzofotiga,
Mining otga, bundan Xunxor boramiz.

G'ayratman mininglar bedov beliga,
Talab solib bundan Avaz uliga,
Qasd bilan o'tamiz yovning eliga,
Mining otga, bundan Xunxor boramiz.

Qizilboshing tomi cho'pkor, qalama,
Mard yigit dushmandan o'chin olama,
So'zlagan so'zlarim uyqash-ulama,
Mining otga, bundan Xunxor boramiz.

Qizilboshning kiygan kiyimi qalami,
Xunxorshohning bo'lsin endi alami,

Bo'lib endi erka qo'zim Hasanxon.

Bedovni o'ynatib bellardan oshgin,
Dushmanlarning galasiga yondashgin,
Oq ko'ngilman berdim, bolam, fotiha,
Har nechuk g'animman borib bellashgin,
Bo'lib endi erka qo'zim Hasanxon.

Xunxor borib zo'rilingni bildirgin,
G'animlar bag'rini qonga to'ldirgin,
Fursat topib Avazxonni keltirgin,
Asli o'zing erka qo'zim Hasanxon.

Dushmanlarga bo'lib keldim men g'olib,
Qo'ymadim g'animni tursam qo'zg'olib,
Senday g'o'chchoq botir o'g'lim bo'lganda,
Men ham yotay yonbosh qo'yib, dam olib,
Go'ro'g'li o'g'lisan, qo'zim Hasanxon.

Sizga degan mard Hasanning kalomi,
Mining otga, bundan Xunxor boramiz.

Qirq yigit qirg'iyday chaqqon qiyilgan,
Hasanxonning qabatiga yig'ilgan,
Ha shunda bir tilla dobil qoqilgan,
Bedov otlar tosh tabladan chiqilgan.

Tol chibiqday bo'lib shunda hammasi,
Shiqirlab qo'llarda qilich, nayzasi,
Farmon bersa Hasanxonday mirzasi,
Bo'lmaydimi qirq yigitning arzasi.

Yag'rini yoziqdan kelgan Hasanxon,
Yigitlar ichida tarafsiz polvon,
Ostida o'ynaydi G'irko'kday hayvon,
Ustiga yarashib qirmizi alvon.

Shuytib Hasan mingan G'irko'k beliga,
Talab solib Xunxor podsho eliga,
Endi quloq soling shoir tiliga,
Kumish dasta qamchi oldi qo'liga.

Qo'lini har suvga ravon ayladi,
Bo'ling, deb shu damda farmon ayladi,
Qirq yigit ham o'rtan qo'lday choq bo'ldi,
Buralib bedovlar larzon ayladi.

Barilari kiygan cholbor banotdi,
Qamchi urib bedovlarin o'ynatdi,
Xoldor mahram chiqib berdi fотиha,
Shuytib satta shovvozlarni jo'natdi.

Hasan polvon bosh bo'lib,
Birday ko'zu qosh bo'lib,
Bir-biriga sirdosh bo'lib,
Xunxor qarab jo'nashdi,
Qirq birta yo'ldosh bo'lib.

Dol bedovlar orillab,
Shamolday bo'b shorillab,
Yigitlarning haybatiga
Turkman cho'li dirillab.

Popuk, nayza pirillab,
Ko'z ilg'ashmay zirillab,
Satta g'ochlar jo'nadi,
Oqqan suvday shirillab.

Uzoqlarga angizlab,
Avazning elin izlab,
Bari birday shovvozlar,
Bedovni urib xezlab.

Uzoqlarga boqishib,
Suvday bo'lib oqishib,
Satta mardlar jo'nadi,
Bo'l-ha, bo'l-ha, bo'l deyishib.

Osmonda oy o'roqlar,
Makonida turoqlar,
Yo'l adashsa yigitlar,
Oqshom oydan so'roqlar.

Ko'kda yulduz charaqlar,
Uzoqdan tog' taraqlar,
Taraqlagan gazalar,
Borgan sayin yiroqlar.

Bedov chopsa tuzalar,
Qamchi olgan uzalar,
Yaqin-yaqin kelarlar,
Son-sanoqsiz gazalar.

Ana shunda Hasanxon bilan qirq yigitlar Asqar tog'ining bir-ikki bildirgi balandligiga chiqib, naryoq-da elaslanib turgan Badbaxt belini shunday qop-qora tuman bosib yotganini ko'rib, xuddi bir zo'r ajdarhoning og'ziga yaqinlashib borayotganday, qirq yigit dir-dir titrashib qo'rqa berdilar. Nimaga deganingizda, Go'ro'g'li sulton ham har zamonda Xunxor yurtiga yov bo'lib kelsa, shu Badbaxt beliga qarar edi. Agar Badbaxt beli tuman bo'lmasa, Xunxorning yurtidan ko'p o'lja olib qaytar edi. Agar Badbaxt beli tuman bo'lsa, Go'ro'g'li sulton hech o'lja ololmay, quruq qaytar edi. Buni qirq yigit bir necha martabalar ko'rgan edilar. Shuytib, qirq yigit beshov bir, oltov bir bo'lib birlashib, orqaga qaytmoqchi bo'la berdilar. Bu voqeani Hasanxon bilib, qirq yigitga qarab, uzangiga oyog'ini tirab, bir so'z dedi:

Qichab borar otlari,
Birday bo'b qanotlari,
Yo'l-yo'lakay ko'rinib,
Turkmaning elatlari.

Quduq boshinda qovg'a,
Qo'sh yog'ochi qadovga,
Hasanxonman qirq yigit,
Xunxorga borar yovga.

Dashtda to'rg'ay bidirlar,
To'nda sizat sidirlar,
Ko'zigadi ko'zlariga,
Bo'gat-bo'gat adirlar.

O'rdak qo'nar ko'llarga,
Yigit qo'nar ellarga,
Qirq yigitman Hasanxon,
Oshdi necha bellarga.

O'balarga yondashdi,
Gaza, bandlardan oshdi,
Suxanvorning ilhomi,
Orqasidan ergashdi.

Shuytib, haydab yurgandi,
Chuv deb bedov surgandi,
Shoir so'zlar taxmindan,
Bo'lmasa kim ko'rgandi.

Ol-ol yurdi, ol yurdi,
Ozgina emas, mo'l yurdi,
Mard Hasanxon mard bo'lib,
Hafta choqli yo'l yurdi.

Ot chopilar baland bilan pastiga,
Quloq soling so'zimning payvastiga,
Hasanxon bilan qirq yigit yo'l yurib,
Yetib bordi Asqar tog'ning ustiga.

Bovar bilan balandlikka urindi,
G'ayrat bilan yiqqan etak turindi,
Asqar tog'ning tepasidan elaslab,
Qop-qora bo'b Badbaxt beli ko'rindi.

Siz emasmi mard yigitlar g'ochchog'i,
Mard bo'lgan qaytarmi ma'raka chog'i.
Bir tumanli belda qo'rqqan yigitga,
O'rasa, lozimdir xotin lachagi.

Baland tog' bo'larmi tumandan xoli,
Shumikan, do'stlarim, yigitlik holi,
Bir tumanli beldan qo'rqqan yigitlar,
O'rasa, lozimdir xotin ro'moli.

Muxannas¹ degani shunday bo'larmi,
Bir tumandan kishi qo'rqib qolarmi,
Qirq yil qirg'in bo'lsa, ajal yetmasa,
O'zidan o'ziga odam o'larmi?

Yigit bo'lib qamchi ushlab qo'llarga,

Ko'mak bo'lib qancha nozli dillarga,
Shu yurakman navkar bo'lib sultonga,
Qaytib borasizlar o'zga ellarga.

Baland o'ynaydi osmonning oyi,
Qo'rqqanlarga bormi uning parvoyi,
Buytib sizlar navkar bo'lib yurguncha,
Hayf ekan Go'ro'g'lining noniman choyi.

Hali ham mard bo'lib orqa qaytinglar,
Bekbachchaman, menga qulluq aytinglar.
Qo'rqinchlik bahridan, do'stlar, o'tinglar,
Mardonalik yo'llarini tutinglar.
Shundan shunga kelgandan kay, yoronlar,
Xunxordan Avazni olib ketinglar.

Ana shunda Hasanxon G'irko'kning jilovini burib, qirq yigitga boqib, do'stlar, qaytinglar, deb turibdi. Lekin qirq yigit qaytadimi? Shibirashib: "Ey, Hasanxon Go'ro'g'li sulton bo'larmidi. Yuring, qaytayik, Badbaxtning beli tuman ekan, deb Go'ro'g'li sultonga aytayik", — deyishib, turkilashib, bir-biri bilan imlashib, beshov bir, oltov bir bo'lishib, Asqarning bavriga qarab, Hasanxonning so'ziga quloq solmay, qayta berdilar. Barchasi qaytib ketib, bir o'zi qolibdi. Oxiri Hasanxon nochor ham o'ylab: "Bir bolalik qilib, shunday zo'r shahanshoh Xunxor zolimning qo'lidan Avazxonni olib kelaman, deb nega buytib xom kalla bo'lib, chuchchi barakni² xom sanab yuribman", — deb turib-turib qo'rqib, vahima bosib, yigitlarning qo'rqqanligi bunga ham yuqib, hovri past bo'lib, bu ham G'irko'kning jilovini orqaga burib, qayta berdi. Go'ro'g'li sulton har kuni tiramaning³ kayfiga chortog'iga chiqib, Xoldor mahram bilan nasha qilib, nashaning ustidan yumshoq qovunlarni kosa qilib, yeb o'tirar edi. Bir kun qarasa, uch otli bir, to'rt otli bir bo'lib, qirq yigit kelayotir. Go'ro'g'li sulton darrov, qani, nima gap, deb Xoldor mahram bilan o'tlanib, qirq yigitlarning oldidan chiqqa berdi. Buni ko'rib qirq yigit uyalib, Go'ro'g'li sultonning oldidan boshini yerga solib, indamay, chip-chip terga botib, xijolat tortib, o'ta berdilar. Hammadan keyin Hasanxon shunday gazadan oshib, Go'ro'g'li sulton otasining oldidan chiqib, o'zini G'irko'kning ustidan yerga tashlab: "Ota, mening gunohimni kechir", — deb bir so'z dedi:

Qirq yigitlar yo'lda bo'lib sababkor,
Shu marta olmadi ovimiz baror.
Bekorangi bo'lmas ishga talab qip,
Jonim ota, senga bo'ldim gunohkor.

Badbaxtning bellari ekan tuman deb,
Avazni keltirmak bizga gumon deb,
Xunxor borgan kishi topmas omon deb,
Qirq yigitlar yo'lda bo'lib sababkor,
Jonim ota, senga bo'ldim gunohkor.

Sultonim, o'zingdan tortdim xijolat,
Xijolat ustiga etmagin murtad,
Sendan turur karam, shafqat, muruvvat,
Qirq yigitlar yo'lda bo'lib sababkor,
Jonim ota, senga bo'ldim gunohkor.

Katta ketdim, o'z holimni choqlamay,
Qaytib keldim, degan so'zim oqlamay,
Hasanxon der choyu tuzing haqlamay,
Qirq yigitlar yo'lda bo'lib sababkor,
Jonim ota, senga bo'ldim gunohkor.

Shunda Go'ro'g'li sulton Hasanxon o'g'liga: "Ha, zarari yo'q, o'g'lim. Baliqning tirikligi suv bilan bo'lsa, mening tirikligim sen bilan, bolam. Sen Majnunko'kni minib Chambilga qayt, G'irko'kni menga ber. Hech kim mening bilan ergashmasin. Men Avazni olmay, qaytmayman", — deb G'irko'kka minib olib, Hasanxonga buyurib, yov-yarog'ini uydan ketirtirib, qani, Xunxorning qo'lidan Avazni olib kelmaganimni

¹ Xunasa.

² Chuchvarani.

³ Kuzning.

ko'ringlar, deb jo'nab ketdi. Xoldor mahram bilan Hasanxon Go'ro'g'li sultonning orqasidan uch toshlar chamasi ergashib bordilar. Shunda Go'ro'g'li sulton Hasanxon bilan Xoldorxonga qarab, uzangiga oyog'ini tirab, qaytinglar, menga yo'ldosh kerak emas, deb bir necha joydan timsol keltirib, shu so'zni aytdi:

Har kishi ishonsa kuchga, bilakka,
Dushmanlar yurtiga boradi yakka,
Chambil borib damingni ol, Hasanxon,
Bu safar lozim emas mendan bo'lakka.

G'irko'kim o'ynasin tog'larda dirka,
Orqada berk turib kuchingni tirka.
Davlatimning soyasida, Hasanxon,
Chambilda o'tirgin sen bo'lib erka.

Zo'rligim ko'rsatib, bo'lganman sulton,
O'lgancha dunyoda suraylik davron.

O'rnimda hukmdor bo'lib Chambilga,
Sen ham qolgin o'z joyingda, Xoldorxon.

G'irko'kim o'ynatib Badbaxt beliga,
Yolg'iz o'zim boray dushman eliga,
Quloq sol do'stingning aytgin tiliga,
Sen ham qolgin o'z o'ringda, Xoldorxon.

Ot o'ynatib chiqay Badbaxt tog'iga,
Tan beraman G'irko'k shoshti-doviga,
Qoyil qoling Go'ro'g'lining oviga,
Chambil borib orom olgin, Xoldorxon.

Go'ro'g'li sulton G'iro'tiga qamchini bosib, orqasiga qaramay keta berdi. Hasanxon bilan Xoldor mahram noiloj bo'lib, orqalariga burilib, qayta berdilar. Endi Go'ro'g'li sultondan eshiting.

Go'ro'g'li sulton shu yurganicha yurib, hech bir manzil-makonda to'xtamay, Asqar tog'iga tarmashib, balki undan ham oshib, Badbaxt beliga chiqib bordi. Go'ro'g'li sultonning Chambildan chiqayotganida katta ketgani uchun Badbaxt belining ustida oldidan xudoning yetmish ikki balosi to'sib chiqa berdi. Shunda Go'ro'g'li sulton bu sirni ko'rib, Xizir bobosiga sig'inib, bir so'z dedi:

Shundaylarda G'ovsul-G'iyos,
Xizir bobo, bergin madad,
Boshimga ish tushganlarda,
Sheridargoh, bergin madad.

Ota yetuv bermagan,
Ilmu odob ko'rmagan,
Do'ng bo'yin bandaman,
Men ro'siyo, bergin madad.

Og'zim qursin beo'lchov,
Doim ishim bo'lganga dov,
Sari bobom bunda payrov,
Qora bobo, bergin madad.

Chiqdim Badbaxtning beliga,
Boray deb Xunxor eliga,
Balolaringning qo'liga,
Otma, xudo, bergin madad.

Xato qildim ketib katta,
Endi tilim munojotda,
Biqib yotgan har bo'g'atda,
Yotmish balo, bergin madad.

Go'ro'g'li qolmasin hayron,
Qo'lim tutgin, Qodir mavlon,
Izlaganim Avaz o'g'lon,
Xatarlardan bergin madad.

Nariroqqa qarab, bir to'da ko'k chodirlarni ko'rib, G'irko'kni shu ko'k chodirlarga qarab haydabdi. Shunda oldidan Xizir Ilyos, G'ovsul-G'iyos, o'n bir imom, qirq chiltonlar chiqib: "Ey, shoshma, Go'ro'g'li sulton, o'zingsan mardu maydon. Sen Chambildan chiqayotganingda katta ketganliging uchun oldingdan yetmish ikki balo ko'ndalang bo'lib chiqqan edi. Bizlar kelib barchasini tarqatib yubordik. Ana, atrofingga qara. Xuddi tuman tarqalganday balolar ko'chib borayapti. Endi qo'rqma, Go'ro'g'li. Avazxonning aslini bilsang, Bulduruq qassob deganning o'g'li bo'ladi. Yetti yashar pillasida bolalar bilan o'ynab yurganida, Xunxorshoh ovdan kelayotib, Avazxonga ko'zi tushgan. Avazxon olma yuzli, quralay ko'zli, bir suluvgina yulduzi issiq bola bo'lganligi uchun Xunxorshoh bolani o'zining suhbatiga loyiq ko'rib, bolalardan: "Bu kimning bolasi", — deb so'raganda, bolalar: "Shu yerlik Bulduruq qassobning bolasi", — deb javob berganlaridan keyin, oradan bir-ikki kun o'tib, Xunxorshoh zo'rligini bildirib, hukmini ravon qildirib, Avazxonni oldirib, o'rdasiga keltirib, o'ziga mahram qildirib qo'ygan. Bulduruq qassobni bo'lsa, jami

Xunxordagi qassoblarga bobo qilib qo'yibdi. Avazni Xunxor shohning oldidan olib chiqmoq juda qiyin. Ammo "Qiz palaxmonning toshi", deb bir sabab bilan turkmandan Guloyim degan qiz shu bulduruq qas-sobga tushgan. Avazxonning enasi ana shu Guloyim bo'ladi. U turkmandan ketayotganida, Qo'ng'irboy degan yosh bir ukasi bor edi. Endi sen shu Qo'ng'irboy bo'lib borsang, Guloyimni ko'rsang, Avazxonni qo'lga olsang", — deb bir necha sipohilik ta'limlaridan berib, Xizir bobosi shu belda Go'ro'g'li sultonga fotiha berib qoldi.

Ana endi Go'ro'g'li sulton Badbaxt tog'idan oshib, bunday qiyalab Hazar dengizga yaqin atrof-dan tushib, juda bir ovqat yegisi kelib qolib, cho'ponlarning matkatagiga¹ burilib, shu yerda joy bersanglar, bir kecha qo'noq bo'lib ketsam, — deb cho'ponlarga qarab, bir so'z dedi:

Loluvlashgan qizilboshli cho'ponlar,
Mehmon keldi, marhabochi bormidir.
Jangal ichra otarin surib yurganlar,
Qo'noq kelsa, marhabochi bormidir.

Chiqinglar, ey do'stlar, tushib o'taman,
Ko'nsanglar, bir kecha shunda yotaman,
Ko'nmasanglar, bir choy ichib ketaman,
Mehmon keldi, marhabochi bormidir.

So'ylash, deb turgan menday bek bo'lar,
Jo'mard odam mehmon kelsa, tik bo'lar,

Horiganning qad-qomati buk bo'lar,
Mehmon keldi, marhabochi bormidir.

Odam sig'mas matkatakalar tormidir,
Matkatakning oldi-beti jarmidir,
Cho'ponlar mehmonga do'st-yormidir,
Mehmon keldi, marhabochi bormidir.

Cho'ponlarning ko'targani do'q bo'lar,
Do'q ichgan cho'ponlar sog'lab sho'x bo'lar,
Choy puling so'rasang, bizdan naqd bo'lar,
Mehmon keldi, marhabochi bormidir?!

Bu so'zni cho'ponlar Go'ro'g'lidan eshitib, hech tiliga tushuna olmay, oxiri kallalarini chayqab, bil-tanglashib, matkatakiga kirib ketdilar. Go'ro'g'li sulton otidan tushib, G'irko'kni bir daraxtga bog'lab, qani, bular nima qilishayotgan ekan, deb matkatakka kirsang, besh cho'pon bir to'qlini pishirib, katta bir choro toboqqa suzib olib, endi yemoqchi bo'lib turgan ekan. Go'ro'g'li sulton ham hov yo'q, dov yo'q, go'shtdan olib yey berdi. Bir pilla cho'ponlar qarasa, bu kelgan odam har olganda nimcha go'shtni olib og'ziga solib, pochir-latib, suyagini ham chaynab, maydalab yuborib, moyini shimib, bu yog'ini matkatakdan dalaga qara-tib tuf lab yuborayotir. To'qlining go'shtining barakasi qochib, o'pirilib, ozayib borayotir. Buni ko'rib, cho'ponlar o'z tillarida chiyillashib, bu yovmit go'shtning barini quritdi, o'zimiz to'ymay qolamiz, dey-i-shib, bir xili mushti bilan, bir xili tayoq bilan Go'ro'g'li sultonni boshing demay, ko'zing demay, ura berdi-lar. Lekin Go'ro'g'li sulton cho'ponlarning urganiga parvo ham qilmay, bir to'qlining go'shtini joylik tushirib olib: "Qani, endi qo'llaringning qichuvi qondimi, urib bo'ldinglarmi, yo bo'lmasa, matkatak-patkakalaring bilan qo'shib ag'darib tashlayinmi", — debdi, cho'ponlar undan badtar chiyillashib, Go'ro'g'li sultonni yasay berdi. Shunda Go'ro'g'li sulton qarasa, matkatakning chekkasida bir qorin tuy-much² turgan ekan. Qorinning og'zini ochib olib, bir boshidan yeb tamom qilib, bir nav qavzlanib olib, endi qizib, cho'ponlarni qaytarib barini uribdi, cho'ponlar dodlab matkatakdan dalaga qochib chiqdilar. Shunda ostida ko'kkina yo'rg'a, xurjinginasi to'la, ko'kkina chakmanli Gambik cho'pon kelib qolib, uzangichasi-ga oyoqqinasini tirab, Go'ro'g'li sultonga qarab, taltayibgina bir so'z dedi:

Ol-ol bo'lsin, ol-ol bo'lsin, ol bo'lsin
Yeganing go'sht bo'lsin, oshing bol bo'lsin,
Ko'k ot minib ko'kda yurgan sipohi,
So'rayman, so'rayman, sizga yo'l bo'lsin?

Po'latdandir sari yoyning chegasi,
Bulduruqdir bu mollarning egasi,

Bu yer bo'lsa mamlakatning chekkasi,
So'rayman, so'rayman, sizga yo'l bo'lsin?

Bu yerlar bir kengish yaylov bo'ladi,
Har bir soyi qo'ra qo'yga to'ladi,
Bu yerlarga mol yo'qotgan keladi,
So'rayman, so'rayman, sizga yo'l bo'lsin,
Sipohi ismingiz nima bo'ladi?

¹ Cho'ponlarning yalpoq tosh bilan ustini yopib qo'ygan chaylachasi (*Baxshi izohi*).

² Tuzoq qilib qovurilgan go'sht (*Baxshi izohi*).

Gambik der men o'zim cho'ponlar boshi,
Bo'yimda ularning noniman oshi,
Adashib bu yerga, ey, kelgan kishi,

So'rayman, so'rayman, sizga yo'l bo'lsin,
Kelganning bitadi o'zimdani ishi.

Shunda Go'ro'g'li sulton qarasa, bir gambikkina' cho'pon, yo'l bo'lsin, deb turibdi. Go'ro'g'li sultonning achchig'i tarqalib: "Ey, ko'p bemaza cho'ponlaringga yo'liqib qoldim. Bari beadab o'sgan cho'ponlar ekan. Sipohi bilan barobar bo'laman, deb bari o'z gunohi o'zi bilan tayoq yeydi. Men albatta bu yerga quruq kelganim yo'q. Ana betda mening otam Bulduruq qassobdan oltmish qo'yni foyda sherikka olib boqqan edi. Bir-ikki yilning ichida oltmish qo'y ko'payib mingga yetdi. Shuning besh yuzini otam menga topshirib, shu qo'ylarni sen Bulduruq qassobga eltib ber, bo'yimdan soqit bo'lsin", — dedi. Bir cho'ponim qo'ylarni narigi soy bilan haydab borayotir. Bulduruq qassob qo'ylaridan xabar olgani chiqqan emish, deb eshitgan edik. Shuytib, men bu yoqqa burilib kelgan edim. Bilsam, sening kelayotganingni birov ko'rib, Bulduruq qassob deb xabar bergan ekan. Ana endi desang, jo'ra, shu otim bilan, shu sipohi kiyimlarim bilan Bulduruq qassobning oldiga qanday borishimning hisobini topmay qoldim. Mening bu ot, to'nlarimni olib, saqlab tursang, menga Bulduruq qassobning oldiga borib kelganimgacha shu uyingdagi bosma chakmaningni berib tursang", — desa, Gambik cho'pon: "Bu chakmani bilasanmi, buni yigirma ikki tangaga olganman. Senga berib bo'pman bu chakmani, sipohi bo'lsang, o'zingga, menga nima. Bulduruq qassob har nimani ko'ngliga oladigan odamning xilidan emas. Borsang, ana shahar, o'n toshlik yo'lda ko'rinib turibdi", — deb nosini chekib turibdi. Go'ro'g'li sulton qarasa, bu Gambik cho'pondan ish bitmaydiganga o'xshaydi. Yo'lda boshqa biror joydan ishimni to'g'rilab olarman, deb Xunxor shahriga qarab keta berdi. Yo'lda bir chaylada uchta akali-ukalilar bitta qovunni uch kosa qilib: "Seniki katta bo'ldi, meniki kichkina bo'ldi", — deb janjallashib yotibdi. Go'ro'g'li sulton o'tayotib: "Hay, yigitlar, shaharga qancha yo'l qoldi", — desa, ular: "He, mahmadana, shu vaqtgacha shaharni bilmagan qanday ahmoqsan", — deb taytulushlik qilib, yana o'zlari qovunga talasha berdilar. Go'ro'g'li sulton: "Bunday taytulushlardan shaharni so'ragan men ahmoq", — deb naryoqqa qarab o'tib keta berdi. Taxminan Xunxor shahriga besh toshlar qolganda, mingta choqli semiz qo'ylarni boqib yurgan bir cho'pon boboga ko'zi tushib qolib, shunday burilib borib, cho'pondan yo'l so'rab, bir so'z dedi:

Tumanli qor ekan tog'larning beli,
To'kilibdi bunda o'lanlar guli,
Uzoqdan keluvchi men bir yo'lovchi,
Qanchalik yo'l qoldi Xunxorning eli.

Gapirsa, ochilar odamning bahri,
Tumtaygan kishining ko'p bo'lar qahri,
Uzoqdan kelaman bo'lib yo'lovchi,
Bobo, qanchalik yo'l Xunxorning shahri.

Ora yo'lda old-ortima qarayman,
Savlat bilan shomurtimni bo'rayman,
Uzoqdan kelaman bo'lib yo'lovchi,

Bobo, sizdan shahar yo'lin so'rayman.

So'zlagan so'zlarim so'zning sarasi,
Buldiraydi, ko'rinadi qorasi,
Uzoq ekan bu tog'larning orasi,
Toliqib kelaman bo'lib yo'lovchi,
Qanchalik yo'l qoldi Xunxor darasi.

Yo'l kezuguvchi bir yo'lovchi bo'laman,
Juda uzoq elatlardan kelaman,
Shahar olis bo'lsa, kun ham kech bo'ldi,
Ko'nsang senga mehmon bo'lib qolaman.

Bu so'zni eshitib, Cho'pon bobosi achchiqlanib: "Hay, yo'lovchi, hali seni yo'ldan adashgan desam, sen bahona qilib menikida qolib, kechasi qo'ylarimni o'g'irlab haydab ketmoqchisan. Ha, bilasanmi, hali men kimman. Men Xunxor yurtida nomi chiqqan Bulduruq qassobning cho'poni bo'laman. Orqam zo'r, esingning borida shaharga jo'nab qol", — deb tayog'ini ko'tarib, Go'ro'g'li sultonga qarab, o'dag'aylab kela berdi. Aslida Bulduruq qassob so'yadigan satta bo'rdoqi qo'ylarni shu boboyga boqirib qo'yar edi. Shaharga yaqinroq joylarda boqib, har zamonda Bulduruq qassobga yigirma, o'ttiz qo'y haydab borib berib

¹ Yoshlikda dardga uchrab, qorni duppak bo'lib, o'smay qolgan odam (*Baxshi izohi*).

yurar edi. Bu boboyi qurg'ur: "Ishq mijozi ishq haqiqiyga eltib qo'yar emish", degan tutumda ruhbozlik qilib, cho'ponligiga haq olmasa ham, har zamonda Avazxonning bir diydoriga qarab, mast bo'lib yuradigan edi. Shunda Go'ro'g'li sulton Cho'ponning avzoini buzuq ko'rib, G'irko'kdan tushib, cho'ponga ko'zini olaytirib, sillasini qotirib, yerga chalqarta qilib yotqizib, kiyimini shilib olib, uning ko'krigidan G'irko'kni bostirib, G'irko'k otiga qarab: "Men Xunxorga borib kelgancha, sen shu cholga qorovul bo'lib turgan", — deb shu so'zni aytdi:

Xunxor borib, boz kelguncha,
Shu boboga boqib turgin.
U yon, bu yon tibirlasa,
Miyasidin qoqib turgin.

Qimtib qo'ygin qimirlatmay,
Qo'l-oyog'in tibirlatmay,
U yon, bu yon g'ibirlatmay,
Shu dushmanga boqib turgin.

Ko'krigidan bosib turgin,
Boqar yo'lin to'sib turgin,
Ikki qo'lin qisib turgin,
Shuytib shunga boqib turgin.

Qora ko'rsa, baqirmasin,
Odam ko'rib chaqirmasin,
Har yon boqib aqirmasin,
Shu dushmanga boqib turgin.

Aslo ko'zin ochirmagin,
Qo'llarini yechirmagin,
G'ofil qolib qochirmagin,
Bachchag'arga boqib turgin.

Go'ro'g'li der qaynab toshib,
Xunxor boray qirlar oshib,
Bir maqsad yo'liga tushib,
Chir atrofing dushman eli.
Chuvillab yotgan lolulashib,
Jonim, hushyor bo'lib turgin.

Alqissa, bu so'zlarga esli bezabon tushunib, chol boboni qimmingqirab bosib turdi. Go'ro'g'li sulton G'irko'k otiga ishonib, cho'pon boboga qorovul bo'lib turishni tayinlab, o'zi cho'pon boboning kiyimini kiyib, sig'may tarillab yirtilib ketgan joylarini shardozi bilan ildirib, qo'ylarning eng semizdan to'rt yuzini saralab, ayirib olib haydab, juda bemahal yarim kechalarda Xunxor shahriga yetib borsa, allaqachon darvoza qamalib, balki bobo qo'rboshi uch-to'rt ag'nab uxlagan ekan. Shunda Go'ro'g'li sulton bobo qo'rboshiga qichqirib, darvozungni och, deb shu so'zni aytdi:

Do'stlar, shunday ekan falakning ishi,
Xatodir odamning falonman deyishi,
Biz bir chorva bo'lib cho'l kezgan kishi,
Uyongin, bormisan, bobo qo'rboshi.

Bu dunyong ekandir qallob tuzari,
Birov uyda, bir dashtda gezari,
Ko'p qo'y olib kelgandirman bozorga,
Ochgin darvozungni, bobo qo'rboshi.

Men bir dashtda yurgan chorva bo'laman,
Tong mahalda qo'yim bozor solaman,
Kirgizmasang taqron bo'zda qolaman,
Ochgin darvozungni, bobo qo'rboshi.

Har doyim puxtadir turkmaning ishi,
Oldida qo'rasi yoz bilan qishi,
Qora sovuq ekan shaharning tashi,
Ochgin darvozungni, bobo qo'rboshi.

Odamlarning bari qizilbosh kofir,
Bu ovloq dalangda ko'pdir kissavir,
Men bir o'yu qirni bilmas musofir,
Ochgin darvozungni, bobo qo'rboshi.

Taqron dalada qo'ylar qoldi-da,
Falakning gardishi shunday bo'ldi-da,
Agarda molimdan bitta yo'qolsa,
Sendan to'lataman podshoh oldida,
Ochgin darvozungni, bobo qo'rboshi.

Bu so'zni Go'ro'g'li sultondan bobo qo'rboshi eshitib, o'zining odamlariga qarab: "O'zbekka salom berdim, qirq tanga tovon berdim", degan bu bir xudoning qizil ko'zli balosi ekanmi, deyman. Shu vaqtlar nima ko'p, — o'g'ri-kissavur ko'p. Agar mollaridan yo'qolguday bo'lsa, bu o'zbek podshohning oldiga borib, marg'oba qilishdan ham toymaydi. Tong otsa, bozor kuni. O'zi ham bu qo'ylarni haydab bozorga

borgancha tong ham bo‘zarib qoladi. Qo‘yinglar, shu bachchag‘ar o‘tib ketsin, darvozani ochib yuboringlar”, deb darvozani ochdirib yubordi.

Ana endi Go‘ro‘g‘li sulton shaharga kirib, yo‘l-yo‘lakay ko‘zini ildirib, ayni bozor qizigan pilla Xunxor shahrining bozoriga kirib, qo‘ylarni haydab, qo‘y bozoriga borib turdi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton bozorda gartak turib, ichi qizib, diq bo‘lib, bir dumsakka chiqib, tevarak-atrofga qichqirib, bir so‘z dedi:

Ey, qassoblar, xaridorlar,
Keling, do‘stlar, arzon qo‘yga,
Birodarlar, talabgorlar,
Keling-keling go‘shtdor qo‘yga.

Qo‘y sotaman arzon baho,
Keling bari qassob og‘a,
Turkmanlarda bir naql bor,
Tavakkali sen bil xudo.

Qo‘yim haydab qancha soydan,
O‘tib keldim qirdan, o‘ydan,
Savdolashib menday boydan,
Oling, do‘stlar, arzon qo‘ydan

Oling, do‘stlar, arzon qo‘ydan,
So‘zlarimning bari haqqon,
Kela bering, dallol chaqqon,
Oling, do‘stlar arzon qo‘ydan.

So‘zlab turgan sizga o‘zim,
Barisi qo‘y, yo‘qdir qo‘zim,
Arzon baho, birdir so‘zim,
Oling, do‘stlar, arzon qo‘ydan.

Qo‘ng‘irboy der mening otim,
Asli turkman o‘sgan yurtim,
Yovmitdandir urug‘-zotim,
Oling, do‘stlar, arzon qo‘ydan.

Go‘ro‘g‘li sultonning bu so‘zini eshitib: “Ko‘p qo‘y bilan bozorga bir anoyi o‘zbek kelib qolibdi. Qo‘ylari juda semiz. Buni boshqa xaridorlarga ko‘rsatmay, qo‘ylarini aldab, arzonigina baho bilan olmoq kerak. Bunday qulay gagirdak qayerda bor”, — deyishib, bir necha yalmanglagan qizilbosh qassoblari yig‘ilib: “Uka, mana bu qo‘ying necha tanga? Mana bunisi-chi?” — deb g‘ujurlashib qoldilar. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton qassoblarga qarab: “Hov, akalar, men bir cho‘lda yurgan chorvador odamman. Bozorlaringni ko‘rib-bilib yurganim yo‘q. Kattasi-kichigi, semizi-orig‘i ichida. O‘n tangadan ola bering”, — dedi. Shu vaqtlar bozorda qo‘yning semizi yigirma tanga edi. Buni eshitib, qassoblarning ichi shuvillab, tomog‘i g‘imillab ketdi. Har qaysi har yoqdan: “Uka, bo‘lmasa, menga o‘n qo‘y uchun naqd pulingni ol. Dallol kelib bozorni ochgandan keyin qo‘ylarni berasan”, — desa, yana birovi: “Ma, besh qo‘yga, — olti qo‘yga”, — deb har yoqdan g‘ujurlashib, Go‘ro‘g‘li sultonning qo‘yniga pul tiqa boshladilar. Shunda qassoblarning ichida bir donishmand ko‘sa degani bor edi. U qassoblarga qarab: “Hov, birodarlar, tavakkali bunga ha, deb pul bera berdinglar. Oxirini o‘ylamaysizlarmi? Mabodo bu bir tentak yoki bir beqibat, bebro‘y odam chiqsa, nima qilaszilar? Avval buning biror tanishini bilmak kerak. Undan keyin u tanishini buning sirtidan ehtiyoti kafil, deb qo‘ymoq kerak. Undan keyin ishini bitirmak kerak”, — deb qoldi. Qassoblar donishmand ko‘sadan bu so‘zni eshitib: “Ha-ha, to‘g‘ri. Aytmog‘chi, avval buning tanishini bilib olmoq kerak. Uka, sen o‘zing bu shaharda biror kishini taniysanmi”, — deb Go‘ro‘g‘li sultonning tevaragini ola berdilar. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton: “Nega meni bironta ham odami, oshnasi yo‘q, deb kamsitmoqchisizlar”, — deb qassoblarga qarab, shu so‘zni aytdi:

Bekorangi bu yerlarga kelmayman,
Bozoringda hech kimingni bilmayman,
Har nima deybermang bunda, qassoblar,
Shaharingda yolg‘iz bo‘lib qolmayman.

Men turkmanman, o‘z ishinni bilaman,
Bozoringga qo‘yim haydab kelaman,
Har nima deybermang menga, qassoblar,
Bir katta odamga qayin bo‘laman.

Ey qassoblar, yuragingiz buncha tor,
Bugun kelib bo‘ldim sizlarga duchor,

Har nima deybermang menga, qassoblar.
Bu shaharning kattasidan yaznam bor.

Qo‘y haydab shahringga kelmayman quruq,
Bilgandan so‘rayman bunda yo‘l-yo‘ruq,
Har na deb o‘tlaybermang, qassoblar,
Yaznamning ismini derlar Bulduruq.

Qo‘ng‘irboy derlar mening otimni,
Taka-Yovmit derlar o‘sgan yurtimni,
Har nima deybermang menga qassoblar,
Qo‘ying sot, deb olib oldi-ortimni.

Go‘ro‘g‘li sultondan bu so‘zni eshitib, qassoblar keyin tis bo‘lishib: “Hay, uka, qaysi Bulduruqni aytasan?” — deyberdilar. Bir pilla po‘st-po‘stlab, odamlarni yorib, saman yo‘rg‘a ostida, besh yuz qassob oldida, shamoliga bozor dirillab, qo‘y bozoriga Bulduruq qassob kelib qolib, Go‘ro‘g‘li sultonga: “Qani, hov bola, qo‘ylarni necha puldan deb turibsan, — deb yuzlana berdi. Shunda donishmand ko‘sa Bulduruq qassobga qarab: “Taqsir, buning gaplari qiziq. Bu shaharning kattasi Bulduruq degan yoznam bor, deb turibdi”, — dedi. Bulduruq qassob donishmand ko‘saga: “To‘xta-to‘xta, bu o‘zbek bilan o‘zim bir so‘zlashib, ko‘ray-chi. Hov, uka, sening bu shaharda Bulduruq qassob degan yoznang bo‘lsa, opangning ismi nima edi”, — deb Go‘ro‘g‘li sultondan so‘radi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton Bulduruq qassobga qarab, bir so‘z dedi:

Yoshligimda yetim qoldim otadan,
Undan kay turkmanda bo‘ldim men cho‘pon,
Bugun sizni ko‘rib bo‘ldim bearmon,
Shukrilloh, yetkazarsiz opamga.

Odam bo‘lib turkman elda mol qildim,
So‘rab-so‘rab opam daragin bildim,
Shuytib diydor tortib bu yerga keldim,
Shukur endi, yetkazarsiz opamga.

Yoshligimdan chekar edim ko‘p voyim,
Bizga ayroliqni solgan xudoyim,
Yoznamni deydilar, bunda Bulduruq,

Opamning ismini derlar Guloyim.

Yoshligimdan koru borim dodu voy,
Shu ahvolga solgan meni bir xudoy,
Opamning ismini derlar Guloyim,
Mening nomim so‘rsang, deydi Qo‘ng‘irboy,
Shukur, endi, yetkazarsiz opamga.

Cho‘listonda cho‘llab shuytib yuribman,
Shuncha qo‘yni buyon haydab suribman,
Sizni ko‘rib bunday katta bozorda,
Yoznammi, deb taxmin qilib turibman.
Umidim shu, yetkazarsiz opamga.

Ana shunda Bulduruq qassob Go‘ro‘g‘li sultonning so‘zlarini eshitib: “Ey, barakalla, yorqinim. “Tanimasni siylamas”, degan. Shuytib opangni axtarib kelib qoldingmi? Juda sara qilibsanda, yorqinim. Opangning Qo‘ng‘irboy ukam, deb ko‘z yoshi qilib yurganlaridan g‘oyibona seni tanib yurar edim. Opangning xudoyga qilgan nolishlari qabul bo‘lgan ekan. Hali sen bilmaysan, Avazjon, Boloyim degan jiyanlaring bor. Balki hali zamon Avazxonning o‘zi kelib qolar”, — deb muloyim so‘ylab qoldi. Allaqachon bir qassob Avazxonning qalpoq bozorida yurganida uchrashib, turkman yurtidan Qo‘ng‘irboy degan tog‘ang kelibdi, deb xabar beribdi. Bir pilla qunduzi telpak boshida, ayni o‘n uch yoshida, bir suluv-suvori ot ostida Avazxon qo‘y bozoriga kirib keldi. Bulduruq qassob: “Kel, bolam, tog‘ang bilan ko‘rish. Lekin, bolam, sen sipohi o‘sgansan. Tag‘i tog‘angning kiygan kiyimiga hayron bo‘lib yurma”, — deyyotir. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton ham darrov Avazxonni: “Ey, aylanay, jiyanim, esonmisan, omonmisan”, — deb otning ustidan ko‘tarib olib, olmaday qilib qo‘yniga solib qo‘ydi. Avazxon juda sipohi qayriq bo‘lib, badaniga bitta ham kir o‘tirmay o‘sgan bola emasmi, sholi chakmaning bidirmoqlari gulday taniga botib, tezroq buni yo‘qot, deb Bulduruq qassobga qarab, bir so‘z dedi:

Erisin, tog‘larning qori erisin,
Har banda olgani bilan qarisin,
Chakmani bag‘rimdan o‘tib boradi,
Quv o‘zbekning kiygan to‘ni qurisin,
Teziroq yo‘qotgin buni, otajon,

Tog‘larning tepasin chalganmi tuman,
Basharasi qursin buning, ko‘p yomon,
Kir isi anqidi bundan shu zamon,
Teziroq yo‘qotgin buni, otajon,

Chakmani ko‘ksimga toshday botadi,
Tog‘am emas, ota, o‘ying xatodi (r),

Kir qo‘liman egnimdan bir tutadi,
Teziroq yo‘qotgin buni, otajon,

Shuytib ham yurarmi o‘zbek bo‘lmasa,
Qo‘ssiyb tutibon qo‘liga hassa,
To‘rt yuz qo‘yni oldiga solib netadi,
Yaxshiroq bir yo‘rg‘a olib minmasa,
Teziroq yo‘qotgin buni, otajon,

Qo‘sqigan boshida qozonday telpak,
Kiygan chakmani ham yulluqi dilpak,
Shuncha qo‘yni oldiga solib netadi,
Bir yo‘rg‘a minmayin sho‘rli bo‘ o‘zbek,
Teziroq yo‘qotgin buni, otajon,

Qirg'iy degan qush o'ltirar qiyada,
Kakliklar charx urar tog'da uyada,
Asli kun ko'rmagan o'zbek bo'lmasa,
Shuncha yo'ldan kelarmidi piyoda,
Teziroq yo'qotgin buni, otajon,

Quloq solgin bu bolaning zoriga,
Hayronman men buning kuru boriga,
Tog'ang deysan shunday iflos gandani,
Bu kelgandir Avazingning sho'riga,
Teziroq yo'qotgin buni, otajon,

Ana shunda Bulduruq qassob Avazxonning buytib bezovta bo'layotganini bilib: "Hay-hay, tog'angga behurmatlik qilma. Sen o'zbekning kiyimini hisobga olma. Bular shunday qo'sqi ko'ringani bilan ko'p oliy-himmat odamlar bo'ladi. Sen har doim shohning oldida o'tirib juda quruq, suv yuqmas bo'lib ketgansan. Endi, o'g'lim, ko'p tezlik qila bermay, tog'angni uyga olib borib, enang bilan ko'rishtir. Bechora shundan shunga opasining diydoriga intiq bo'lib horib, charchab kelgan, bir diydorlashsin. Bor endi, odam buytib tez bo'lmaydi-da. Tog'amga malol keladi, demaysan", — deb Go'ro'g'li sultonni Avazxonga qo'shib hovlisiga jo'nata yotib: "Qo'ng'irboy, qo'ylarga kashal bo'lmay hovliga bora ber. Men o'zim qo'ylarni sotib, pulini o'zingga eltib beraman", — desa, bir xil qassoblar: "Taqsir, men Qo'ng'irboyning o'ziga o'n qo'yga pul berib edim, — men olti qo'yga, — men besh qo'yga", deb Bulduruq qassobning tevaragiga yig'ilib qoldilar. Ana shuytib, Avazxon otli, Go'ro'g'li sulton piyoda Bulduruq qassobning hovlisiga yetib bordilar. Shunda Avazxon ichkariga kirib, enasiga qarab, bir so'z dedi:

Ena, turib bunda kelgin,
Turkman eldan ukang keldi,
Cho'llar kezib, molin haydab,
Horib-tolib ukang keldi.

Qancha dasht-yovon kezib,
Bunda kepti, ozib-to'zib,
Bir seni deb ko'nglin buzib,
Turkman eldan ukang keldi.

Har kimdan daraging olib,
Ora yo'lda horib-tolib,
Ko'p qo'yni oldiga solib,
Turkman eldan ukang keldi.

Yo'l-yo'lakay bag'rin dog'lab,
Bir seni deb zor-zor yig'lab,
Gohilarda o'zin saqlab,
Turkman eldan ukang keldi.

Qo'shiq aytib, o'lan so'zlab,
Cho'llarda bo'taday bo'zlab,
Shundan shunga seni izlab,
Turkman eldan ukang keldi.

Qo'ng'irboy der o'zin oti,
Yovmit emish asli zoti,
Cho'llik emish o'sgan yurti,
Turkman eldan ukang keldi.

Necha-necha bellar oshib,
Gohi-gohlarda adashib,
Bir seni deb to'lib-toshib,
Turkman eldan ukang keldi.

Avazxonning eshit so'zin,
Ko'zingga mengzatdim ko'zin,
Qo'ng'irboy deydikan o'zin,
Turkman eldan ukang keldi.

Shunda bu so'zni Guloyim Avazxon o'g'lidan eshitib, sillasi qotib, hushini yo'qotib, yuragi qizib, boshi aylanganday bo'lib ketib, yugurib tashqari hovliga chiqib: "Voy, Qo'ng'irboy jonim, bormiding, aylanay. Seni ham ko'rar kunim bor ekan", — deb yig'lab quchog'ini ochib, bechora Guloyim Go'ro'g'li sultonga o'zini otibdi. Go'ro'g'li sulton ham opajon, deb jo'rtagadan yig'lab, Guloyim bilan quchoqlashib, yig'lashib turibdi. Bechora Guloyim bo'lsa mehr bilan Qo'ng'irboy deb quchoqlab, Go'ro'g'li sultonni dim qo'ymaydi. Go'ro'g'li sultonni bo'lsa, shayton qitiqlab borayotir. Guloyim o'zi ham ochari qochmagan, ko'kragi issiq, semiz ayol edi-da. Shunday qilib, Go'ro'g'li sulton Guloyimni qimtib-qimtib bir-ikki quchoqlab olibdi. Guloyim bechora bo'lsa, o'ziga kelib: "Uka, esim qursin, o'sgan yurtlarimni so'ramabman", — deb Go'ro'g'li sultonga qarab, bir so'z dedi:

O'ylasam, bu dunyo ovdim zamoni,
Baland bellar gohi-gohi tumani,

Birin-birin, uka, endi so'rayin,
Bolalikda o'sgan ellar omonmi?

Ko'klamlar yashagan turkman cho'llari,
Atir anqib yotgan baland bellari,
Ko'klang, taka, yovmit, sari ellari,
Sakqin yelli Asqar tog'lar omonmi?

Quloq sol, Qo'ng'irboy, aytgan so'zima,
G'am bilan sarg'aygan gulday yuzima,
O'ylay bersam yosh keladi ko'zima,
Katta-kichik qadrdonlar omonmi?

Unutay deb qo'ydim turkman tilini,
Eshitaman obod Chambil belini,
Menga solgan ayriliqning xilini,
Hamma ko'rgan og'aynilar omonmi?

Qator-qator nori bilan luklari,
Kampirlari, qizu kelinchaklari,
Fuqaro, cho'poni, bobo beklari,
Yurt egasi Go'ro'g'libek omonmi?

Shunda Go'ro'g'li sulton Guloyimdan yurt egasi Go'ro'g'libek omonmi, degan so'zini eshitib: "Ey, opa, unday dema, Go'ro'g'li bizga dushman. Uni hech ovloqda uchrata olmay yuraman. Agar uni bir ovloq-roq joyda uchratsam, go'shtini burdalab itlarga berar edim", — dedi. Shunda Guloyim Go'ro'g'li sultonga qarab: "Unday dema-da! Uka, hali sen yoshroqsan, ko'p narsani bilmaysan. O'zingdan chiqqan kattani o'zingga dushman bilasan. Hali sen elingning qadrimni ham ko'p bilmaysan. Cho'lda hech narsani bilmay o'sgan ukam. Men ham Turkmanda vaqtimda senday edim. Endi bu xunxorlik bo'lib, bitta urug'doshim ko'rmay, elimni, xalqimni sog'inib, o'z xalqimning qadrimni bildim. Sen Go'ro'g'li menga yov deysan. Men bo'lsam, falon qo'rg'onni Go'ro'g'li talab, qirib — juyib ketibdi, deb eshitsam, ko'yलगimga sig'may, quvonib ketaman. Kishi elida qolganlik shunday bo'lar ekan, Qo'ng'irboyjon", deb Go'ro'g'li sultonning ostiga to'qqiz qabat ko'rpa to'shab, to'qqiz xil taomni dasturxonga keltirib qo'yib, Guloyimning o'zi cho-yu murabbolarni tayyorlash bilan ovora bo'lib yurganida, Avazxon choy suzib berib o'tiribdi. Shunda Go'ro'g'li sulton Avazxonni ko'tarib, olmaday qilib tizzasiga o'tirtib, dimog'i choq bo'lib: "Avazxon, seni Turkman yurtiga olib borsam, Chambilni tomosha qildirsam, G'irko'k degan otimni senga bersam minar-miding", — deb Xunxor yurtida ekanligini unutilib, bir so'z dedi:

Qaddingdan aylanay, erkam Avazxon,
Senday toza ulni ko'rnamish davron,
Avaz dilim, so'zlay senga bir zamon,
Minasanmi, jonim, G'irko'k otinga?

Olib ketsam seni asli yurtimga
Taka-yovmit otli mamlakatimga,
Quloq sol, jon Avaz, arzu dodimga,
Minasanmi, jonim, G'irko'k otinga?

O'ylasam, ko'p o'ylar keladi dilga,
Bundan borsak Avaz Turkmanday elga,

Ikkalamiz kirsak shahri Chambilga,
Minasanmi, jonim, G'irko'k otinga?

Sayrlar aylasang Asqar tog'inda,
Gul iskab, gul iskab chaman bog'inda,
O'ynashib yigitlar so'lu sog'inda,
Minasanmi, jonim, G'irko'k otinga?

G'irko'kimning hargiz tengu joyi yo'q,
Xon otangning bitta ko'ngil xo'yi yo'q,
Go'ro'g'lining sendan boshqa o'yi yo'q,
Minasanmi, bolam, G'irko'k otinga?

Bu so'zni Avazxon eshitib, Go'ro'g'li sultonning tizzasidan otilib yerga tushib, ko'chaga qarab yugurib, o'tkinchilarga qarab, xaloyiqlar, kelinglar, darrov xabardor bo'linglar, biznikida dushman bor, — deb qichqirib, bir so'z dedi:

Ey, yoronlar, birodarlar,
Biznikiga yig'ilib keling,
Yovuz dushman o'tiribdi,
Bachchag'arni tutib oling.

So'z aytadi menday o'g'lon,
So'zlarimni demang yolg'on,
Chakmon kiyib cho'pon bo'lib,
O'tiribdi yovuz dushman.

Ey, yoronlar, kelinglar, hoy,
Hech qo'rqmay, beparvoy,
Go'ro'g'libek kep o'tirdi,
Otini qo'yib Qo'ng'irboy.

Shuytib ebin ketirarmi,
O'z aqlini yitirarmi,
O'zi bo'lib bizga dushman,
Yana kelib o'tirarmi?

Bir ulovi yo‘q ostida,
Hanjari ham yo‘q ustida,
Gadoy sifat ayyor bo‘lib,
Bilmam kelgan kim qasdida.

Asli turkman, tusi buzuq,
Ko‘zi qizil, burni yoziq,
Uyga kelib o‘tirgani,
Bachchag‘arning juda qiziq.

Ko‘cha yoqdan biqib o‘tmay,

Manziliga borib yetmay,
Bizning uyga kep o‘tirdi.
O‘zin aytib, qo‘rqmay netmay.

Og‘aynilar, yig‘ilib keling,
Atrofni qurshab oling,
Cho‘pon bo‘lgan pillasida,
Buni oson qo‘lga oling,
Avaz dushman oldida, deb
Shohga darrov xabar qiling.

Ana shunda Go‘ro‘g‘li sulton Avazxonning avzoi buzilib, ko‘chadagi odamlarga xabar berib, sirini ochib qo‘yayotganidan o‘zi og‘zidan chiqqan gaplariga pushaymon yeb: “Meni Go‘ro‘g‘li deb xaloyiqqa tutib bermoqchimisan? Men bo‘lsam, seni tizzamga o‘ltirib, o‘zimni Go‘ro‘g‘licha bilib, o‘zim Go‘ro‘g‘li bo‘lsam, Chambil shahrim bo‘lsa, G‘irko‘k o‘zimning otim bo‘lsa, deb xayol surib aytgan gaplarimni sen chinga bitibsan. Ey, bu qanday gap. Biz turkmanlarning shunday odatlari bo‘ladi. Ishonmasang, opamdan so‘ra”, deb Avazxonni aldab-suldab ko‘ndirib, orqasiga qaytardi.

Sho‘ytib, kun kech bo‘lib, Bulduruq qassob qo‘ylarni sotib, hovlisiga qaytib kelib, qo‘ylarning pulini Go‘ro‘g‘li sultonga berdi. Go‘ro‘g‘li sulton pulni ikki bo‘lakka bo‘lib, yarmini bozorlik, deb Guloyimga, yana bir yarmini kiyim-kechaklik, deb Boloyimga berib: “Opa, Avazxonga hech nima bermadi, deb ko‘nglingga keltirib o‘tirma. Men yo‘lda kelayotib, haydashga qiynalib, to‘rt yuz semiz qo‘yimni bir cho‘ponga tayinlab tashlab keldim. Shundan ikki yuzini Avazxonga enchi deb niyat qilganman. Xudo xohlasa, ertaga Avazxonning o‘zi mening bilan birga sahroga chiqsa, o‘sha to‘rt yuz qo‘ydan ikki yuzini o‘zim ketishga yo‘l xarji qilib ketsam”, — deb Bulduruq qassob, Guloyim, Avazxonlarni rozi qilib, Bulduruq qassobnikida yotib, erta bilan Avazxonni ergashtirib, sahroga chiqmoqchi bo‘la berdi.

Semiz qo‘y degandan keyin qassob odamzod qoladimi? Bulduruq qassob ham sahroga bular bilan birga chiqmoqlikka tayyorlana berdi. Bo‘rdoqi qo‘ylarning hirsu Bulduruq qassobning ichini tutib, Avazxonni mingashtirib olib, Avazxonning otiga Qo‘ng‘irboy minib olar, deb Go‘ro‘g‘li sultondan oldinroq jo‘namoqchi bo‘layotir. Go‘ro‘g‘li sulton otdan qo‘rqqan kishi bo‘lib bahona qilib, Bulduruq qassob yo‘lga chiqqan bo‘lsa ham, hali gidirayib Guloyimning oldida turibdi. Ulug‘ martabali Bulduruq qassob ko‘chada gidirayib qarab turmoqni nomus bilib, Qo‘ng‘irboy orqamdan yetishar, deb, Avazxonni mingashtirganicha, saman yo‘rg‘asini yo‘rg‘alatib, katta ko‘cha bilan haydab ketdi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton Guloyimga o‘zini tanitib, “— endi Avazingdan ayrilding, bergan tuzingga rozi bo‘l”, — deb shu so‘zni aytadi:

Ucha bilmay qanotingdan qayrilding,
Nogohonda qiya ketib tayrilding,
Rozi bo‘lgin harna bergan tuzingga,
Guloyimjon, Avazingdan ayrilding.

Men turkmanman, qilar ishim bilaman,
Chambildan shu Avazni deb kelaman,
Aslim bilsang, bek Go‘ro‘g‘li bo‘laman,
Rozi bo‘lgin harna bergan tuzingga,
Guloyimjon, Avazingdan ayrilding.

Ot chopilar balandida, pastida,
Mard yigitning tulpor o‘ynar ostida,
Kelgan edim bol Avazning qasdida,
Rozi bo‘lgin harna bergan tuzingga,

Guloyimjon, Avazingdan ayrilding.

Bevafo dunyoda o‘ynab-kulay deb,
Besh kun farzand suyib shodon bo‘lay deb,
Shu bolangni o‘zim o‘g‘il qilay deb,
Senikiga necha qaytib kelay, deb,
Rozi bo‘lgin harna bergan tuzingga,
Guloyimjon, Avazingdan ayrilding.

Eshitgin, Guloyim degan so‘zimni,
Go‘rug‘li sulton der bilsang o‘zimni,
Befarzandman mana foniy dunyoda,
Shuytib Avazxonga tikdim ko‘zimni,
Rozi bo‘lgin harna bergan tuzingga,
Guloyimjon, Avazingdan ayrilding.

Bu soʻzni Goʻroʻgʻli sultondan eshitib, Guloyimning koʻzi ochilib, koʻchaga chopib chiqib, Bulduruq qassobning orqasidan Avaz bolamni tashlab ket, deb qichqirib, bir soʻz dedi:

Yuragimga solgan dardu alamni,
Eshitgin aylagan ohu nolamni,
Iloyim, qoʻy demay oʻlgir imonsiz,
Hushing yigʻib, tashlab ketgin bolamni.

Naylayin, bagʻrimning ichi yarali,
Qayga boʻlsa, biz ham koʻpman borali,
Iloyo, mol demay oʻlgir, imonsiz,
Aldab kelgan odam ekan Goʻroʻgʻli.

Minibdi, tentak chol, shayton boʻyningga,
Nasiya mollar kirganday bir qoʻlingga,
Iloyim, qoʻy demay oʻlgir, imonsiz,
Bir burilib qarasang-chi keyningga.

Men shoʻrli boshimni gʻamga chulgʻayman,
Ayriliq dardidan boʻynim toʻlgʻayman,
Iloyim, mol demay oʻlgir, imonsiz,
Burilib boqsang-chi, qoʻlim bulgʻayman.

Goʻroʻgʻli qoʻyiga talabgormisan,
Yoinki ikki yuz qoʻyga zormisan,
Tashlab ket deyman-a Avaz bolamni,
Nima balo hushing ketib, karmisan.

Eshitgin Guloyimning nolishini,
Haq oʻzi oʻngʻarsin har bir ishini,
Iloyim, mol demay oʻlgir, imonsiz,
Soʻziga ergashmay dushman kishini.

Bulduruq qassob boʻlsa faryodini koʻchani shov-shuvi bilan eshitmay, koʻzdan yiroqlashib ketdi. Shunda Guloyim bechora Avaz bolasidan ayrilishiga koʻzi yetib, Goʻroʻgʻli sultonga qarab: “Uka, endi Avazimni senga topshirdim. Sen oʻz bovrimsan”, — deb zor-zor yigʻlab, bir soʻz dedi:

Turkman eldan kelgan, inim Goʻroʻgʻli,
Avazimni endi senga topshirdim,
Shundan boshqa bormi mening ilojim,
Avazimni men oʻzingga topshirdim.

Oʻz bovrimsan, asli, urugʻdoshimsan,
Sultonimsan, jonim, koʻzim, qoshimsan,
Turkmanda bir chin ishongan kishimsan,
Avazimni endi senga topshirdim.

Olib ketib jon bolamni xor etma,
Har nokasga ani doʻstu yor etma,

Termultirma, har nimaga zor etma,
Avazimni men oʻzingga topshirdim.

Oʻgʻlimdan ayrilmoq menga dard boʻlar,
Avazim yoʻlida koʻzim toʻrt boʻlar,
Ishonaman turkmanlarim mard boʻlar,
Avazimni endi senga topshirdim.

Inim debon bergan tuzim oqlagin,
Gohilarda men shoʻrlikni yoʻqlagin,
Guloyim qoʻzisin jonday saqlagin,
Avazimni men oʻzingga topshirdim.

Guloyim zor-zor yigʻlab qola berdi. Shunda Goʻroʻgʻli sulton Guloyimga: “Xafa boʻlma, Guloyimjon. Men bu yerga bir kelib ketadigan odam emasman. Meni sen xuddi oʻzingday bilaber. Xunxor emas, menga ul boʻlsa, hech vaqosi yoʻq”, — deb tayogʻini sudrab, Avazxonning otiga minmay piyoda kela berdi. Shahardan chiqsa, Bulduruq qassob otini toʻxtatib orqasiga qarab turgan ekan. Goʻroʻgʻlini koʻrib: “Ha, yorqinim, nega piyoda kelayapsan?” — dedi. Shunda Goʻroʻgʻli: “Ey, yazna, chorva odamga piyoda yurishdan qulayi bormi? Oldilaringizga tushib keta beraman”, deb Bulduruq qassobning oldiga tushib, sahrolardan oshib keta berdi. Shuytib, oʻzi qoldirib kelgan qoʻylarining berigi uchiga yetib: “Ana endi, Avaz jiyanim, otdan tush. Ikkovimiz qoʻylarni koʻrib, saralaymiz”, — deb Avazxonni koʻtarib, yerga tushirib, yurayuray Gʻirkoʻk choʻpon boboni bosib turgan yerga yaqinlab qolganda, Bulduruq qassob nimadan setamolʻ olganday, Avazxonga: “Kel, kel, bolam, otga mingashib ol”, dey berdi. Shunda Goʻroʻgʻli sulton Bulduruq qassobga qarab, qani, nima demoqchisan, deb bir koʻzini olartirib yuborgan ediki, Bulduruq qassob qoʻrqib qoldi. Ana shunda Goʻroʻgʻli sulton Bulduruq qassobga qarab: “Borib shohingga ayt, armonda qolmasin”, — deb bu soʻzni aytib turibdi:

¹ Choʻchimoq, qoʻrquv (*Baxshi izohi*).

Ey, Bulduruq, borib bildir shohingga,
Men — bunda, savashsa, kelsin maydonga,
Tag'ina qolmasin anda armonda,
Men — bunda, savashsa, kelsin maydonga.

Tuman yotar Badbaxt tog'ning ustida,
Qo'yларing yuribdi bunda ostida,
Kelgan edim Bol Avazning qasdida,
Men — bunda, savashsa, kelsin maydonga.

Bol Avazni endi olib ketaman,
Chambilbelday shahrimga eltaman.

Anda men o'zimga o'g'il etaman.
Men — bunda, savashsa, kelsin maydonga.

Shohingga ayt, meni nomard demasin,
Bunda kelsin, armonda bo'p qolmasin,
Yig'ilib kelsin, qirib tashlay hammasin,
Men — bunda, savashsa, kelsin maydonga.

Eshitgin, Bulduruq aytgan so'zimni
Qocha berma ko'rib turib ko'zimni,
Bilmasang, Go'ro'g'li deydi o'zimni
Ayt, shohingga bunda kelsin maydonga.

Bulduruq qassob bu so'zlarni eshitib, ko'zi kattarib, saman yo'rg'asini haydab, oldi-ortiga qaramay, shaharga qarab qocha berdi. Go'ro'g'li sulton bo'lsa, G'irotning oldiga bordi. Cho'pon bobo bo'lsa, qopqonga tushgan sichqonday, ko'zlari kosasidan chiqib kelib, allaqachon qotib qolgan ekan. Shunda Go'ro'g'li sulton Avazxonni oldiga chaqirib: "Kel, bolam G'irotga min", — deb, bir nima dedi.

Endi Chambilga ketaylik,
Kel, Avaz, mingin G'irotga,
Vaqtli manzilga yetaylik,
Jon Avaz, mingin G'irotga.

Sulton otang bunda shoshar,
Kelsa, dushmanga yondashar,
Kiygan to'nلaring yarashar,
Kel, Avaz, mingin G'irotga.

Xunxor bizga qoyil bo'lsin,
Ko'ngling otga moyil bo'lsin,
Har bir kuning sayil bo'lsin,
Jon Avaz, mingin G'irotga.

Endi qaynab jo'sh urayin,
Badbaxt beldan oshirayin,
Qomatingni bir ko'rayin,
Kel, Avaz, mingin G'irotga.

Daryolardan kechirayin,
Saylab suluv quchirayin,
Senga sharob ichirayin,

Shunda Avazxon bu so'zni Go'ro'g'li sultondan eshitib, javobiga bir so'z dedi:

Aldab kelgan, ey Go'ro'g'li,
Minmayman, nomard G'irotga,
O'g'riday g'azang'ar g'azzob,
Minmayman, nomard G'irotga,

Jon Avaz, mingin G'irotga.

O'zim Xunxordan ziyoda,
U shoh bo'lsa, men ham shoh-da.
Sensan qirq bir ozoda,
Kel, Avaz, mingin G'irotga.

Ko'rganlarni lol qilayin,
Ichganingni bol qilayin,
Chambil eltib ul qilayin,
Soqiyu kosagul qilayin,
Jon Avaz, mingin G'irotga.

So'z so'zlagan menday sulton,
Men o'zingni qilay o'g'lon,
Chambil borib surgin davron,
Qomatingdan, jon Avazxon,
Kel, Avaz, mingin G'irotga.

Go'ro'g'lidir mening otim,
Taka Yovmit asli zotim,
Chambil shahrim, mamlakatim,
Jon, Avaz, mingin G'irotga.

Shunda bir qirg'in bo'lmayin,
Jarlار o'likka to'lmayin,
Yolg'iz o'zing ko'p qo'shingga,
Shunda barobar kelmayin,
Minmayman, nomard G'irotga,

Qo'shin oldini bo'g'masang,
G'olib kelib borin quvmasang,
Qon bilan xanjar yuvmasang,
Minmayman, nomard G'irotga,

Ko'p qo'shinni o'ldirmasang,
Soyni qonga to'ldirmasang,

O'zim qoyil qildirmasang,
Minmayman, nomard G'irotga,

So'zlar senga Avaz o'g'lon,
Shoh qo'shini xirmon-xirmon,
Shu kamarda oqmasa qon,
Minmayman, nomard G'irotga.

Bu so'zni Avazxondan eshitib: "Mayli, o'g'lim, sen mening ishlarimni ko'rmasdan menga tan bermaydiganga o'xshaysan. Bo'lmasa, ana qirga chiqib o'tir", — deb Avazxon bilan ishi bo'lmay, yov-yarog'ini taqinib, G'irko'kni yetaklab, bir dumsakchaga chiqarib, u yoq-bu yoqqa yurgizib, qashlab netib sovuta berdi. Ungacha Avazxon Go'ro'g'li sulton chiq, degan qirga chiqmay, balki boshqa bir Xunxorga toza ko'rinish qirga chiqib, bo'ridan taysallagan gayak uloqday bo'lib turdi. Go'ro'g'li sulton ichida: "Hay, qizilboshdan yaragan dim ilikmaydi-yov", — deb qo'ydi. Endi gapni Bulduruq qassobdan eshitsangiz.

Bulduruq qassob shu qochganicha Xunxor shohning oldiga borib, Go'ro'g'li sulton Avazxonni aldab olib ketganini bildirdi. Xunxorshoh bu voqeadan xabardor bo'lib, darrov Kosaman sardoriga buyurib: "O'zing bilan o'n ming askar olib, Go'ro'g'li xardo'zning' orqasidan yetib, o'ldirmay, tirik ushlab kel. Uni o'zim to'rtta temir qoziq bilan qiynab o'ldiraman", — dedi. Kosaman sardor Xunxorshohning buyrug'i bilan o'n ming askarni olib, o'zidan oldin bir cho'loq sarkardasini ming askari bilan peshdov qilib jo'natib yuborib, o'zi qolgan to'qqiz ming askari bilan shahar darvozasidan chiqib, bu ham jo'nay bersin. Endi Go'ro'g'li sultondan eshiting.

Go'ro'g'li sulton Xunxor shahridan qo'shin chiqib kelayotganini ko'rib, G'irko'kni zartang-zabartang aylab, G'irko'kka minib choq bo'lib, chirpinib turdi. Bir pilla cho'loq sarkarda ming qo'shinni olib yetib kelib, Go'ro'g'li sultonni ko'rib, tevaragini qamsab olmoqchi bo'la berdi. Shunda Go'ro'g'li sulton G'irko'kka qamchini bosib, cho'loq sarkardaning qo'shinini bir-ikki aylantirib, satta qizilboshning semizini saralab, bir daqiqada yuztachasining kallasini sapchaday kesib tashladi. Bunday zo'rlikni ko'rgan cho'loq sarkarda shoshib, tabgiridan adashib, enasini amma, deb qolgan askarlari bilan Xunxorga qarab qochib ketdi.

Shuytib, Go'ro'g'li sulton dushmanlarni qo'rqitib, bir siraga hurkitib, endi Avazxonni otinga mingashirib olay, deb Avazxon chiqqan do'ngga borsa, Avazxon yo'q. Bir pilla qarasa, qirning narigi yog'idagi jar bilan qochib borayotir. Go'ro'g'li sulton borib, Avazxonga qarab, uzangiga oyog'ini tirab: "Ha, bolam Avazxon, qayoqqa borayapsan?" — deb so'rab, shu so'zni aytdi:

Kirpi, jayralarday biqib jar bilan,
Yo'l bo'lsin, Avazxon, qayga borasan,
Qizilboshing qochib ketdi or bilan,
Ey, jonim Avazxon, qayga borasan?

Qizilboshlar o'z holini bilmaydi,
Taltayib turkmanni ko'zga ilmaydi,
Keyin bilib hech o'ziga kelmaydi,
Yo'l bo'lsin, Avazxon, qayga borasan?

Qoyil bo'lsang, turkmanga tan berasan,
Chambil borsang, davri davron surasan,

Nega bo'ytib jayra bo'p jarman yurasan,
Yo'l bo'lsin, Avazxon, qayga borasan?

Balli kokilingga, balli, Avazxon,
Kokilingga banda bo'lay, Avazxon,
Yur men bilan, o'g'lim qilay Avazxon,
Yo'l bo'lsin, Avazxon, qayga borasan?

Qoyil bo'lgin Go'ro'g'lining koriga,
Bedovim o'ynatay ko'ngling bahriga,
Borib davron surgin Chambil shahriga,
Yo'l bo'lsin, Avazxon, qayga borasan?

Ana shunda Go'ro'g'li sultondan bu so'zni eshitib, ayyorlik qilib: "Ey, turkman tog'a, men sendan qochganim yo'q, qizilboshdan qochayotirman. Mayli, endi senga mingashaman", — deb Avazxon Go'ro'g'li sultonga mingashib olib, qirning bu yog'iga osha berdi. Bu yoqda cho'loq sarkarda to'qqiz yuz odami bilan qaytib, Kosaman sardorning oldidan chiqib, Kosaman sardor cho'loq sarkardani ham qaytarib,

¹ Eshak o'g'risi.

jazoyil to‘plarini guldiratib, tog‘- u toshni titratib kela berdi. Go‘ro‘g‘li sulton qo‘shin yetishguncha o‘ylanib: “Endi bu Avaxxonni mingashtirib yurmasam, bu Xunxorning qo‘shiniga qo‘shilib qochib ketishdan ham toymaydi”, — deb bir chilbir bilan Avaxxonni mahkam qilib o‘ziga qo‘shib bog‘lab, G‘irko‘kni tezlab, qizilbosh qo‘shinining oldini to‘sa berdi:

Dala-dashtlar changib ketdi,
Quloq kar bo‘p gangib ketdi,
Go‘ro‘g‘li arslonday bo‘lib,
Shu changlikka sho‘ng‘ib ketdi.

Kimdir shahid, kimdir g‘ozi,
Hisob emas, ko‘pu ozi,
Yaqinlashib kela berdi,
Gumbirlagan to‘p ovozi.

Bedov otlar hiyillashi,
Otgan o‘qning chiyillashi,
Tasir-tusir, qasir-qusir,
Chaqilib soylarning toshi.

Popuk nayzi pirillaydi,
Dol bedovlar arillaydi,
Bu shovqinning haybatiga,
Badbaxt tog‘i dirillaydi.

Shuytib dushman yovut yetdi,
Gazalarni askar tutdi,
Balki balandlarga o‘tdi,
Shunda G‘irko‘k g‘irday bo‘p,
Bir pishqirib ishib ketdi,
Sag‘rilari toshib ketdi,
Tom bo‘yiday oshib ketdi,
Qattiq kishnab, sixa tortib,
Dushmanga yondashib ketdi.

Dushman kelar qo‘lda nayza.
Bir qo‘lida sir bayzo'¹
Bunday pilla sho‘pir ko‘nda,
Tog‘u toshga tushdi larza.

Dushman kelar shobi bilan,
Har qaysi bob-bobi bilan,
Bir xillari chuvlab kelar,
Jiyron, yo‘rg‘a, yobi bilan.

Dushman kelar hujum qilib,
Gaza betman qirmi olib,
Go‘ro‘g‘li o‘rtada qolib,

Po‘lat xanjar sermab solib.

Boshini boshga qo‘ymaydi,
Qo‘rqanman olishmaydi,
Botiriman kelishmaydi,
Bedovlarning bo‘yni sindi,
O‘lgan odam o‘lib tindi,
Go‘ro‘g‘lini ko‘ring endi,
Dushmanga ot qo‘yib do‘ndi,

Jahannamga eltib qo‘ydi.
Do‘stuman bo‘lib bo‘lganlari
O‘zlarining qoniga to‘ydi.

Endi dushman shoshib qoldi,
Bir-biridan adashib qoldi,
Bir xil shumtob qo‘rqoqlari
Qochib yo‘lga tushib qoldi.

Bir xillari ol-ha, deyishib,
Hech ayamay sol-ha deyishib,
Shuncha qo‘shin bas kelmaymi,
Bu bo‘lsa bir tanho deyishib.

Shuytgan bilan bo‘larmidi,
Hargiz baland olarmidi,
O‘n ming qo‘shin bir arslonga
Sira ham teng kelarmidi.

Ko‘ring endi Kosamandi,
Chip bo‘p ishi, shashti sindi,
Yerga bir urib kamondi.
Qochmoqqa yuz qo‘ydi endi.

Soydan tuman ko‘chganday bo‘p,
Shahar bag‘rin quchganday bo‘p,
Kun isisa, issig‘idan,
Bulut narmon qochganday bo‘p.

Shuytib dushman to‘zg‘ib ketdi,
Qochgani shaharga yetdi,
Mard Go‘ro‘g‘li ko‘p qo‘shinga
Yakka yolg‘iz zo‘rliq etdi.

¹ Tirsakka qoplab qo‘yilgan po‘lat (*Baxshi izohi*).

Ana shuytib Go‘ro‘g‘li sulton bir o‘zi shuncha qo‘shinga zo‘rluk qilib, urgancha urib, qirgancha qirib, surgancha surib, dushmanlarni ishirib quvib yuborib, o‘zi ham juda charchab, Badbaxt bovriga yetib, Avazxonni otdan tushirib, o‘zi ham otdan tushib, dam olib yotdi. Shunda Avazxon: “Mardlik ham shuncha bo‘lar-da”, — deb ko‘nglida Go‘ro‘g‘li sultonga qoyil bo‘lib o‘tirdi.

Shunda Go‘ro‘g‘li sultonning miyasiga bir fikr kelib qolib, yoshlik vaqtlarini eslab, bu kuni choshtgohda Xunxorning qibla betidagi qo‘riqda yashayotgan turkmanlar ovuliga borib, Avazxon o‘g‘li bilan u yerda ham bir-ikki kun mehmon bo‘lib, u yerda qolgan-qutgan turkmanlarni bir kun choq sahroda harna bor ulovlariga anjomlarini orttirib, o‘zi Avazxonni mingashtirib, ularga soqchilik qilib, barini Badbaxt belidan oshirib: “Endi sizlar Chambilga ko‘chib bora beringlar. Bu yoqlarga Xunxor zolimning hukmi yetmaydi. Avazxonni olib kelayotir, deb Chambilda Xoldor mahram, Hasansonlarga aytib qo‘yinglar. Mendan barcha turkmanlarga salom denglar”, — deb o‘zi qaytib, yana Xunxor yurtiga tushib, Xunxorning ovullarini sayr tomosha qilib yura berdi. Bundan Go‘ro‘g‘li sultonning maqsadi: “Mening mard va botirligimga Avazxon ishonib, qoyil bo‘lsin”, degani edi. Xunxor shoh: “Har kim Avazxonni Go‘ro‘g‘li xarduzdan tortib olib keltirsa, qizim Sarvinozni berib, o‘zimga vazir qilaman”, — deb jar soldirdi. Endi gapni Rayhon arabning jiyani Bektosh arabdan eshitg.

Rayhon arab Xoljuvonovni olib qochmasdan bir yil ilgari Rayhon arabning erka jiyani Bektosh arab juda otbozligidan tog‘asi Rayhon arabning otini o‘g‘irlab, bir damga kelgan baytalga choptirib, undan bir qora tulpor tug‘dirib olgan edi. O‘sha vaqtlarda Xuroson mamlakatining podshosi Harishohning Gulnoz degan oy desa oy, kun desa kun bir sohibjamol, o‘zi barkamol qizi bo‘lib, “Har kim mening qizimga xush-tor bo‘lsa, ko‘shkimning boshidagi tilla qovoqni o‘q bilan urib tushirsa, shu ko‘shkimdan ot sakratsa, qizimni berib, o‘zimga vazir qilaman”, — degan edi. Bu ovozani Bektosh arab eshitib, Xurosonga bormoqlikni talab qila bergandan keyin arablarning manazini¹ yaxshi bilgan Rayhon arab noiloj rozi bo‘lib: “Bo‘lmasa, Xurosonga borsang, maqsadingga yetsang, undan narida Go‘ro‘g‘li degan juda shashti baland bir yigit bor. Zinhor o‘sha bilan do‘st bo‘lgin”, — deb tayinlab javob bergan edi. Bektosh arab Harishohning yurti Xurosonga kelib, Harishohning ko‘shkiga to‘g‘rilab, qora tulporiga bir-ikki achchiq qamchini bergan edi. Shunda ot Harishohning ko‘shkidan sakrab, shu sakraganda ko‘shkning ustidagi oltin qubbani o‘q bilan urib tushirib o‘tgan edi. Shuytib, Bektosh arab Harishohning qizi Gulnozoyniga uylanib, vazirlik qilib yurganida, Xunxor shohning: “Go‘ro‘g‘lidan Avazni tortib keltirib berganga qizim Sarvinozni berib, o‘zimga vazir qilib olaman”, — deb jar soldirganini eshitib, shayton qitiqlab, “Voh Gulnoz, Sarvinoz qanday yarashib tushgan qo‘sha ismlar, Xunxorday podshohlar podshosining qizi xotinim bo‘lsa”, — deb havas qilib, o‘n ikki ming askar to‘plab, Badbaxt belining oldini o‘rab chiqa berdi. Bu yoqda Go‘ro‘g‘li sulton Chambilda ko‘rgan baxshi bobosini uchratib qolib, uning uyiga mehmon bo‘lib, doston aytirib, Avazxon bilan o‘tirar edi. Buni Bektosh arab eshitib, burilib, baxshi boboning ovuliga kelib, shunday baxshi bobonikiga rav bo‘lib, otidan tushmay, uzangiga oyog‘ini tirab, mo‘ylovini burab, baxshi boboga qarab, bir so‘z dedi:

Eshitgin, jon bobo, sardor so‘zini,
Har bir kimsa topolmaydi izini,
Asli Rayhon arab shohning jiyani,
Xurosonda Bektosh deydi o‘zini,
Talab qildim sendan aziz mehmonni.

Men bilan aylasin mehmon ko‘ngil shod,
Qayg‘u kulfatlarni qilishib barbod,
Xuroson yurtida Hari podshoga,
Ham o‘zim vazirman, ham o‘zim domod,
Talab qildim sendan aziz mehmonni.

Eshitganman, Go‘ro‘g‘lini bilaman,
Yov emasman — anga do‘stlik qilaman.
Shu to‘g‘rida Rayhon tog‘am sharti bor,
Ul yurtiga men ham iqror bo‘laman.
Talab qildim sendan aziz mehmonni.

Borsanglar uch-to‘rt kun ko‘ngil olaman,
Yolg‘on emas chindir Bektosh so‘zlari,
Musulmon deydi-ku sizni bizlarni,
Olib borib Hari shohning oldida.
Bir-ikki kun mehmon etsam sizlarni.

¹ Fe‘l-atvori (Baxshi izohi).

Bu so'zni baxshi bobonikida mehmon bo'lib o'tirgan Go'ro'g'li sulton eshitib, "Bachchag'arning taklifiga bormasak, qo'rqdi, der. Borsak, biron xatardan xoli emas. Har doim mardning boshiga ish tushadi. Endi nima bo'lsa ham tavakkali xudoning o'ziga. Agar niyati buzuq bo'lsa, yomonligi ursin ko'ziga", — deb o'ylab: "Mayli, rozi bo'l. Shu odamnikiga mehmon bo'lamiz", deb bobosiga qarab, nima deddi:

Mard ko'rinar, baxshi bobo, kelgan bek,
Rozi bo'lib, xo'p boramiz, mayli, de.
Talab qilgan bo'lsa sendan bizlarni,
Xursand bo'lib, xo'p beramiz, mayli de.

Talab qilgan bo'lsa bizday mehmonni,
Izzatin ko'ramiz unday sultonni,
Birga borsang, sen aytasan dostonni,
Rozi bo'lib, xo'p boramiz, mayli, de.

Bizning mehmon ochiq shirin xo'yli de,
Sozu suhbat, doston bo'hur sayli, de,
O'zim ham xizmatga qo'lim boyli de,
Rozi bo'lib, xo'p boramiz, mayli, de.

Mehmonim suhbatga dili bog'li de,
Past emas, sarkarda, o'zing chog'li de,
Go'ro'g'li ismli, Avaz o'g'li de,
Rozi bo'lib, xo'p boramiz, mayli, de.

Shunda baxshi bobo Go'ro'g'li sultondan bu so'zni eshitib, Bektosh arabga qarab javob berib: "Mayli, mehmonlarni siznikiga olib boraman", deb turibdi. Bektosh arab: "Juda yaxshi, mehmonlarni birato'la o'zim olib ketaman", — deb otidan tusha berdi. Go'ro'g'li ham kiyinib chiqib, Bektosh arab ham yurak uchi bilan ko'rishib, quchoqlashibdi. Shunda Go'ro'g'li sulton hech kimga sir boy bermay, Avazxonni mingashtirib, Bektosh arab ham o'z otiga minib, butun qo'shinlari bilan dov-dastgoh qilib, Go'ro'g'li sultonni mehmonlikka iyartib, ergashib keta berdi. Baxshi bobo ham cho'ntoqqina eshagini minib, yomon xurjumchasi ga do'mbirasini solib, pechkasini qaytarib, cho'ntayib, Ovul pattaga o'xshab jo'rtlanglab, bu ham Go'ro'g'li sulton oshnasining orqasidan keta berdi. Kun kech bo'lib, yo'lda Harishonga tegishli bir qo'rg'oniga mehmon bo'lishdilar. Shunda qo'rg'on begi Bektosh arabni ovloqqa chaqirib, bir mecha joydan timsol keltirib, bir so'z dedi:

Mehmonni ko'rganda gulday tarzim bor,
To'qqiz turli ziyofatga qarzim bor,
Quv Go'ro'g'li oson qo'lga tushibdi,
Ani behush aylang degan arzim bor.

Topilmaydi bunday qulay gagirdak,
Bu ishni aylamak ertarak kerak,
Bachchag'ar ko'p ayyor, juda bir sarak,
Sharobga dorini joylamoq kerak.

Avazxonni chorlab olib dalaga,
Aldab o'tkazayik tablaxonaga,
Go'ro'g'lidan qo'yib buni panaga,

Baxshisimon bu odamxo'r baloga,
Dori berib hushim zoyil aylasang,
Qo'lini zanjirlab mahkam boylasang.

Tanba tirab tomga qamab tiylasang,
Avazin qaytishga moyil aylasang.
Xunxor shohga eltib olib qizimi,
Barcha elu xalqni qoyil aylasang.

Senga so'zlab turgan menday bek bo'lar,
Turkmanlarning ichi to'la kek bo'lar,
Shundan keyin Go'ro'g'li ham o'shalar,
Olchi bo'lmay, jon oshig'i pik bo'lar.

Bu so'zni qo'rg'on begidan Bektosh arab eshitib, xayoli tarlon bo'lib: "To'g'ri aytasan. Bunday qilay gagirdak qay yerda bor. Bo'lmasa, sen Avazxonni chaqirib, ot sotaman, deb bir suluv otga xushtor qilib aldab tur. Men sharobga behush dori solib, Go'ro'g'li bilan baxshi boboga berib, hushini og'daraman", deb bek bilan gapni bir qilib, maslahatni bir joyga qo'yib, Go'ro'g'li sultonning oldiga kirib o'tirdi. Va'daning payti yetib, qo'rg'on begi Avazxonni imlab dalaga chaqirib, Bektosh arab: "Qani Go'ro'g'li do'stim, ovqat pishguncha oz-moz yayrashib, otamlashib, bir piyoladan ichishib o'tiraylik", deb baxshi bobo bilan Go'ro'g'li sultonga behushdori solingan sharobdan bir-bir piyola quyib berib, boshqa toza sharobdan ichib, shunda baxshi bobo bilan Go'ro'g'li sulton sharobni ichib, yerga yalmayib yiqilib tushdilar. Shu payt daladan yasovullar kirib, Go'ro'g'li sulton bilan baxshi boboni po'lat band qilib, shu mehmonxonaga qamab, orqasiga og'ir tambalardan tirab ketishdilar. U yoqda Avazxonga qo'rg'on begi bir suluv jiyronni ko'rsa-

tib: “Turkman og‘angga ayt, shu otni senga olib bersin. O‘zi ham uncha qimmat emas. Uch yuz ellik tanga bersa, bo‘ladi”, deb andarmon qilib turgan edi. Yasovullar borib, Avazxonni bog‘lab olib, o‘ziga ko‘rsatgan jiyronga mindirib, Bektosh arab boshliq G‘irko‘kni yetaklab, Harishotning o‘ndasiga qarab keta berdilar. Bir pilla Go‘ro‘g‘li sulton o‘ziga kelib, baxshi bobosini uyg‘otib, bir so‘z dedi:

Bu qanday voqea, qanday alomat,
Yo bo‘ldi o‘xshaydi zo‘r qiyomat,
Baxshiyu, bormisan sog‘u salomat,
Ko‘targin boshingni bizga ne bo‘ldi?

Albatta, bu ishlar dushmanning ishi,
Dushmanlik aylabdi Bektoshday kishi,
Quloq sol, kelarmi Avaz nolishi,
Ko‘targin boshingni bizga ne bo‘ldi?

Bu yerda qolibmiz po‘lat band bo‘lib,
Bir ish qilgan o‘xshar dushmanlar kelib,
Avaz qani, bizlar g‘aflatda qolib,
Ko‘targin boshingni bizga ne bo‘ldi?

Hay attang-a, mistab joyda tayrildim,
Angsizlikman qarotimdan qayrildim,
Temir qamot pollopondan ayrildim,
Quloq sol, kelarmi Avaz nolishi,
Ko‘targin boshingni bizga ne bo‘ldi?

Jo‘rtaga do‘st ekan bizga Bektoshi,
Behush dori ekan u bergan oshi,
Quloq sol, kelarmi Avaz nolishi,
Ko‘targin boshingni bizga ne bo‘ldi?

Hali ham bor qulog‘imning garangi,
Yomon bo‘ldi buning oriman pangi,
Quloq sol, kelarmi Avaz nolishi,
Ko‘targin boshingni bizga ne bo‘ldi?

Go‘ro‘g‘li sultonning bu so‘zini baxshi bobo hushining oralig‘ida eshitib, ingranib, boshini ko‘tarib, Go‘ro‘g‘li sultonga qarab, bir so‘z dedi:

Quloq sol, Go‘ro‘g‘li, turli na‘maga,
Bektoshning do‘stligi uchmish havoga,
Havas qilib Sarvinozday o‘dag‘a,
Bizni shuytib solgan ekan baloga.

Ovoza tarqatgan shahar, qo‘rg‘onga,
Xunxor va‘da qilgan Sarvinozini,
Avazxonni unga eltib berganga.

Mard yigitlar minar doim bedovga,
Bahorda o‘ynashib chiqarlar tovga,
Asli gapning tubi bunday Go‘ro‘g‘li,
Xunxor qo‘ygan Sarvinoz qizin garovga.

Bu gapni eshitgan Bektosh xotinboz,
Havasi ketibon, qilganda parvoz,
Yuragin qizdilib sho‘x Sarvinoz,
Bu ishni aylagan undan qay og‘oz,
O‘ylamagan senman menga, Go‘ro‘g‘li,
Po‘latband bo‘libmiz hali bul ham oz.

Jar soldirgan bozorma-bozor yurganga,
Eshittirgan barcha xudoy urganga,

Shunda Go‘ro‘g‘li sulton: “Voh enag‘ar, hali Avazni Xunxorga eltib, maqsadiga yetib bo‘bdi”, — deb bir chiranib, po‘latband zanjirlarni uzib, baxshi bobosining band zanjirlarini ham yulib uzib, bo‘lak-bo‘lak qilib tashlab, tomning eshigini tepib sindirib, tashqariga chiqib, qorovullarning ilinganini tutib o‘ldirib, G‘irotdan darak topmay, boshqa bir ot topib minib, bobosiga ham qo‘rg‘on begining tablxonasidan bir ot olib mindirib, ikkovi iz olib toqqa qarab keta berdi. Bektosh arab bo‘lsa, bir tog‘da dam olib, Avazxonni bir cho‘ng‘olga berkitib bog‘lab qo‘yib, kayfini qilib o‘tirgan edi. Askarlarni bo‘lsa, yana qo‘rg‘onga borib qo‘ngan edi. Shunda Avazxon Go‘ro‘g‘li sulton bilan baxshi boboning o‘taryotganini ko‘rib, o‘zini bildirib, Go‘ro‘g‘li sultonni chaqirib, bir so‘z dedi:

Bektosh do‘sting ayyor ekan,
Bemaza bozoring ekan,
Oshnoligi bekor ekan,
Men bundaman, kel bu yonga.

Men bu yerda qo‘lim bog‘li,
Armondadirman ne chog‘li,
Yolg‘iz o‘zim yunak dog‘li,
Men bundaman, kel bu yonga.

¹ Tosh to‘dalashib qolgan tog‘ qismi (Baxshi izohi).

Meni sendan yashirdilar,
Alamimni oshirdilar,
Aldab qo'lg'a tushirdilar,
Men bundaman, kel bu yonga.

Arzim eshit turkman og'a,
Arabing hech emas oshna,

Qo'lim bog'li, qaddim duto,
Men bundaman, kel bu yonga.

Cho'ng'al ichra Avaz o'g'lon,
Dod deb chekar ohu fig'on,
G'amlar bilan bag'rimdir qon,
Men bundaman, kel bu yonga.

Cho'ng'olning pastida pusinib yotgan Bektosh arabning qorovullari Avazxonning bu chaqirig'ini eshitib, nima qilarini bilmay qola berdilar. Go'ro'g'li Sulton bo'lsa, shofi qo'lida, Avazxon dilida, baxshi bobosi oldida chirpinib cho'ng'olga qarab, burilib bora berdi. Go'ro'g'li sulton Bektosh arabning qoravullari ustidan borib qolib, to'xtang, badbaxtlar, deb qoravullar hushini qochirib, ko'zlarini katta ochirib, mahkam qilib bog'lab band qilib, Avazxon o'g'lini ko'rib, bandini yechib, qoravullar yo'l ko'rsatib, Bektosh arab ayyor, yana bir necha odamlar bilan kayf qilib o'tirganlarining ustidan borib qolib: "Qani, Bektosh arab, oshnoligni bir suluv qiz deb barbod berdingmi? Shuytib, xatoga ketganingni bo'yingga olib, qayta boshdan mening bilan do'st bo'lasanmi yoki mening bilan maydonga jang qilasanmi? Qaysisini xohlasang, men tayyor", — deb baxshi bobo va Avazxonni ergashtirib, cho'ng'aldan enib bora berdi. Shunda Bektosh arab: "Agar sening bilan do'st bo'lmoqchi bo'lsam ham, bir kurashay. Mardlar kurashib do'st bo'ladi, degan", — deb yechinib maydonga chiqmoqchi bo'la berdi. Go'ro'g'li sulton ham Bektosh arabning avzoini ko'rib, Avazxonni bir balandlik joyga qo'yib, bu ham yechinib maydonga tushdi. Shuytib Go'ro'g'li sulton bilan Bektosh arab bir sira aylanishib, tutinib qolib, ancha olishadi. Bektosh arab ham ko'p zo'r ekan. Hech Go'ro'g'li sultonga o'ng'ayini bermadi. Maydon toza shudgor bo'lib ketdi. Oxiri Go'ro'g'li sulton g'ijirlanib, Bektosh arabni shunday tutib, yelkasidan oshirib otib yubormoqchi bo'ldi. Lekin Bektosh arabning ko'yilagi sirilib ketib, Go'ro'g'li sultonning qo'li Bektosh arabning yalang'och orqasidan toyib ketib, Bektosh arab omon qoldi. "Barakalla, kuchingga qoyil bo'ldim, Go'ro'g'li, endi sendan yiqildim hisob. Mening o'tgan gunohlarimni kechir. Kechdim Xunxorning o'zidan ham, qizidan ham", — deb bir necha joydan timsol keltirib, Go'ro'g'li sultonga qarab, bir so'z dedi:

Do'stim, kechir gunohimni,
Borib ko'r manzilgohimni,
Oq rabotga eltib seni,
Yuvay ro'yi siyohimni.

Nafsim meni olib qochdi,
Shuytib do'sting yo'l adashdi,
Xunxor qizin olaman, deb
Senga har na zahrin sochdi,
Avazingni olib qochdi
Ur endi, do'stim, bu boshdi.

Kechdim endi Xunxoridan,
Xunxorning har na boridan,
O'zingga bo'layin navkar,
Chiqib shoh ixtiyoridan.

Nafs olib ixtiyorimni,
Yo'qotdim har na borimni,
Eshitgin ohu zorimni,
To'kmagin endi orimni.

Adashdim — sharmsoringman,
Kechirsang — do'stu yoringman,
Qator xizmatda noringman,
Asiring, bandzoringman.

Bu so'zlarni deyar Bektosh,
O'zim seningman teng qurdosh,
Kechir, do'stim, gunohimni,
Yurayin bo'p senga yo'ldosh,

Bu so'zni Bektosh arabdan eshitib, Go'ro'g'li sulton: "Buning gunohini kechirsammikan, kechir-masammikan", — deb o'ylanib qoldi. Shunda baxshi bobosi sozini qo'lga olib, bir maqomga solib chertib, bir necha joylardan timsol keltirib, Go'ro'g'li sultonga qarab, bir so'z dedi:

Eshitgin, sultonim, do'sting so'zini,
O'p yeganman shu Bektoshning tuzini,

Dasturxonni haqi tushdim o'rtağa,
Nobud qilma shu arabning o'zini,

Rostlik bilan yosh oladi ko'ziga,
Yomon bo'lsa, nur enmasdi yuziga,
Nobud qilma shu Bektoshni, Go'ro'g'li,
Kirgandir bu Qo'rg'onbegi so'ziga.

Qo'rg'onbegi haddan ortiq da'vogar,
Asli qizilboshdan ko'zlari chog'ar,
Nobud qilma shu Bektoshni, Go'ro'g'li
Arabni ozg'irgan shudir enag'ar.

Qizilboshning chikoridir ishlari,
Maymunday surraygan so'zoq tishlari,

Hech kimga yoqmaydi rav-rav deyishlari,
Bir qarich jun bo'lar ko'krak to'shlari.

O'q ilonday bo'lar qalam qoshlari,
Shunday bir buzuqlik shumlik ishlari,
Hoy-voh aylab ajdahorday qizlari,
Arabni ozg'irgandir ovboshlari.

Shu Bektosh gunohin tilaydi baxshi,
O'rniga begini o'ldirgan yaxshi,
Soz bilan qo'shiqdir qo'shiqning naqshi,
Arabni boz yana oshno aylagin.

Bu so'zni Go'ro'g'li sulton eshitib, mardning ishi kechirmak, xatolarni uchirmak, deb Bektosh arabni qayta boshdan quchoqlab, navozish qilib, undan keyin ig'vogar, deb aybni qo'rg'on begiga to'nkarib, qo'rg'on begini zo'rdan itqitib o'ldiribdi. Qorovullarning ham gunohidan o'tibdi. Bektosh arab yashirib qo'ygan G'irko'k otni olib chiqib, Go'ro'g'li do'stiga beribdi. "Endi, do'stim Go'ro'g'li sulton, sen shunda tursang, men askarlarimni qo'rg'ondan olib qaytib, undan keyin seni Oqrabotga mehmonlikka olib ket-sam", — deb Go'ro'g'li sultondan iltimos qildi. Go'ro'g'li sulton Bektosh arabning iltimosiga ko'nib, Avazxon bilan shu tog'ning cho'qqisida qoldi. Endi gapni Xunxorshohdan eshiting: Bektosh arab: "Go'ro'g'li xarduzni tutib, temirband qilib qamab tashlab, Avazxonni xizmatingga olib borayapman", — deb Xunxorshohga chopar jo'natgan edi. Chopar Xunxorshohga yetib, xabar berib, Xunxorshohning har mo'rti shopday, og'zi ko'hna qopday bo'lib, Kosamanning ukasi Do'samanni besh yuz askar bilan Bektosh arabning oldiga peshvoz chiqardi. Bektosh arab pastki qo'rg'onga tushganda, Do'saman kelib qolib, Avazxonni so'rabdi. Bektosh arab: "Men Avazxonni Go'ro'g'li sultonga qaytarib berib, qaytadan uning bilan do'stlashib, askarlarimni qaytarib olib ketgani keldim", — debdi. Shuytib hamma gaplar Do'samanga ma'lum bo'lib qoldi. Do'saman darrov shu yerda ayyorlik qilib: "Bo'lmasa, men ham Go'ro'g'li sultonga qaytaman. Endi, jo'ra, nima bo'lsa ham kun kech bo'lib qoldi. Bugun shu qo'rg'onda qo'nib, erta bilan Go'ro'g'li sultonning oldiga chiqamiz", — deb Bektosh arabni boblab tushirib, shu kecha ham pastki qo'rg'onda bo'lishdilar. Kechasi Do'saman: "Xunxorday shahanshohdan bir xarduz Go'ro'g'li turkman-ga qaytgan odamning jazosi o'lim", — deb ig'vo tarqatib, Bektosh arabni uyqusida bog'latib, crtasiga o'zining otiga ortib, hali Go'ro'g'li sultonning urushini ko'rmagan Do'saman Bektosh arabning ham askar-larini o'ziga tobe aylab, o'n ikki yarim ming qo'shin bilan Go'ro'g'li sultonning ustiga bostirib kela berdi. Cho'qqida Avazxonni pastlikka tomosha qildirib o'tirgan Go'ro'g'li sulton qarasa, pastki qo'rg'on tomondan bir to'da qo'shin jazoyillarini jizillatib izillashib, to'plarini guvillatib, tog'larni huvillatib kelayotir. Shunda Go'ro'g'li sulton: "Ha ukkag'ar arab, toza ikki yuzli odam ekan", — deb Avazxonni cho'qqiga qo'yib, o'zi G'irko'kni zartang-zabartang aylab, urushga choq bo'lib turdi. Kelayotgan qo'shin ham yaqin-lab qoldi. Shunda Go'ro'g'li sulton isfahoni nayzasini qo'liga olib, G'irko'kni o'ynatib chirpinib, qo'shin-ga qarab keta berdi.

Quloq soling suxanvorning so'ziga,
So'zlar ekan g'ayrat olib o'ziga,
Daryoday bo'p to'lib toshib Go'ro'g'li,
Chibincha porimas qo'shin ko'ziga.

Jonivor bedovi og'zin ochadi,
Urush desa, shirin jondan kechadi,
Qo'shinni aylanib shunda G'irko'kot,
Go'ro'g'li egasin olib qochadi.

Baland cho'qqi aylanasi cho'rqali,
Bedov degan har nimadan hurkami,
Ot chopmoqqa asli usta Go'ro'g'li,
Otin olib qochganiga qo'rqami?!

Shundayda qaytarma, kelar g'ayrati,
Tog'ni bosib osmon misol haybati,
Tirqiratib qizilboshni quvladi,
Tishin tishlab hay-haylagan haybati.

Endi ko‘ring sulton qirg‘in boshladi,
Nechovning kallasin uzib tashladi,
Bir xilining miyasiga mushtladi,
O‘lganlari yotib yerni tishladi.

Barcha qoyil bo‘lar mardning ishiga,
Yo‘llaydimi qizilboshning qoshiga,
Yuzchasi o‘lgan so‘ng saal fursatda,
Qocha berdi bari tushi-tushiga.

Avval bilganlari endi o‘ldik deb,
Go‘ro‘g‘li qahriga duchor bo‘ldik, deb,

Do‘samanga o‘xshash guppitoblari,
Yoronlar, nima gap, nima bo‘ldik, deb.

Do‘saman sira ham yonin berami,
Sho‘ytmasa, odamni xudoy urami,
Ming zo‘r bo‘lganda ham yolg‘iz o‘zi-ku,
Bir odamdan kishi qocha ko‘rami? —

Deb Do‘saman lashkariga boqadi,
Ko‘p qo‘shinga uning o‘zi soqadi(r),
Qayting jangga, deb chirpingan say,
Lashkarlari suvday oqib qochadi.

Shunda Do‘samanning qayt, deganiga ham qaytmay, qirilgani qirilib, surilib, bulutday bo‘lib to‘rilib, o‘lgani o‘lib, qolgani qolib, qochib borayapti. Bektosh arab bechora bo‘lsa, yetti zanjir bilan bog‘langan, otiga qo‘shib tang‘ib tashlangan. Qora tulpori bo‘lsa, buncha katta shobirni ko‘rgandan keyin o‘zidan o‘zi pishqirib, qo‘shinni bir-ikki martaba oralagan, otdan og‘ib ketib uzangiga qoptirilib, u yog‘i otga band bo‘lgani uchun ayrilmay sholbirab qolgan. Shunda bechora Bektosh arab o‘z holiga zor-zor yig‘lab, bir so‘z deb borayapti:

Qizilboshga tobe bo‘lib yo darig‘,
G‘urbatli maydonda holim na bo‘ldi,
Nafsi havo yo‘llariga chalg‘ishib,
Mana bu maydonda holim na bo‘ldi?

Xotin dedim, kechdim o‘sgan elimdan,
Ayrilib necha bir jonu dilimdan,
Ana endi na ish kelar qo‘limdan,
G‘urbatli maydonda holim na bo‘ldi?

Saylab mingan otim yetar boshima,
Dushmanidan o‘zga yo‘q tegra-to‘shima

Go‘ro‘g‘li do‘stim ham kelmay qoshima,
Mana bu maydonda holim na bo‘ldi?

Otdan tushay desam qo‘llarim bog‘li,
Ne bir xafalarman yuragim dog‘li,
Hech bo‘lmasa kelmas do‘stim Go‘ro‘g‘li,
G‘urbatli maydonda holim na bo‘ldi?

Kimsasiz sudralib boradi Bektosh
Jigarbandlarimni ko‘rsam edi kosh'
Shuytib bunda oqib ko‘zdan qonli yosh,
Mana bu maydonda holim na bo‘ldi?

Odamning ofati bo‘lgan bunday marakada har kim o‘z joni bilan bo‘lib, qochgan qutilib, qochmagan tutilib, sovutlar so‘tilib, Go‘ro‘g‘li sultonning zarbini ko‘rmaganlar ko‘rib, ko‘rganlar allaqachon itday hurib, qochib ketib, Xunxorning yo‘lini tutib, shuytib, uch-to‘rt soatning ichida dushmanidan asar ham qolmay to‘s-to‘poloni chiqib, bir xil qo‘rqoqlari jarlarga biqib, jo‘rttadan o‘lik desin, deb og‘iz-burniga tuproq tiqib yotibdi. Shuytib, Go‘ro‘g‘li sulton dushmanga g‘olib kelib, otidan tushib, ham otiga, ham o‘ziga dam berib, nayzasiga suyanib turgan edi, bir pilla G‘irko‘k kishnab, shu yoqqa qarab, tag‘i bir ot kishnab kela berdi. Bu Bektosh arabning Qora tulpori edi. Go‘ro‘g‘li sulton qarasa, Bektosh arabni otiga yetti zanjir bilan band qilib tashlabdi. Bechora Bektosh arab otdan og‘ib sudralib o‘libdi. Endi Go‘ro‘g‘libek sulton Bektosh arabning haqiqiy do‘st ekanligini, Do‘samanning hiylasi bilan shu ahvolga tushganligini bilib, afsuslanib turganida, Bektosh arabning mirzosi pusinib yotgan joyidan chiqib kelib, voh begim, deb o‘zini Bektosh arabning ustiga tashladi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton Bektosh arabning mirzosiga qarab, undan so‘rab, bir so‘z dedi:

Qay yerda Bektoshning manzilxonasi,
Manziliga borsin jonsiz tanasi,
Do‘stimning yo‘q ekan menga ginasi,
Ko‘rsat, qayda, makoniga eltayin.

Tog‘dan toqqa oshgan Bozirgon xo‘ja,
Shahid bo‘lsa, haqda topsin daraja,
Shu yerda yog‘ochdan yasab saraja,
Turar joyi — makoniga eltayin.

¹ Koshki.

Oqrabot degani qaysi tomonda,
Sho'ri do'stim ado bo'ldi armonda,
Hay attang-a, qildi dushmani xanda,
Ko'rsat menga, makoniga eltayin.

Bu do'stimning bordir bola-chaqasi
Tanga nimkam bor-ku mayda chaqasi,
G'azotda sho'rlining kuydi chaqasi,
Turar joyi makoniga eltayin.

Dushmanlarga shashtim doim g'ov bo'lsin,
Har bahorda manzilgohim tov bo'lsin,
Boshla otlar Oqrabotga rav bo'lsin.
Yo'lni ko'rsat, makoniga eltayin.

Go'ro'g'li aytadi senga arz-holini,
Ko'z yoshi ho'l qilib oting yolini,
Oqrabotning ko'rsat endi yo'lini,
Buni joyi — makoniga eltayin.

Shunda mirzo Go'ro'g'li sultondan bu so'zni eshitib, darrov olti bo'lak yog'ochdan bir saraja bog'lab, iplar bilan berkitib chog'lab, mana, sultonim, deb turdi. Go'ro'g'li sulton G'irko'kdan tushib, Bektosh bechoraning jasadini sarajaga solib, sarajaning bir bog'ini G'irko'kning orqa tomoniga bog'lab, yana bir yog'ini mirzoning otining oldingi tomoniga tang'ib: “Ana endi Mirzo uka, hayda otingni”, — deb asta-asta Mirzo bilan yurib, cho'qqidan Avazxonni mingashtirib, Bektoshning otini yetaklab olib, Oqrabotga qarab kelabardi. Gapni qisqaroq qilsak, Oqrabotga ikkinchi kuni kechqurun Go'ro'g'li sulton kirib borib, voqeadan sho'ri Gulnoz xabardor bo'lib, zor-zor yig'lab, bir so'z dedi:

Tanda joning buytib ado bo'lgancha,
O'zginamga shukur qilsang, bo'yimidi,
G'azotda joningdan judo bo'lguncha,
O'zginamga shukur qilsang, bo'yimidi?

Nafsing seni olib qochdi, ne bo'ldi,
Toza nihol eding, nogahon so'lding,
Bedovga sudralib qaylarda qolding,
O'zginamga shukur qilsang, bo'yimidi?

Nafsing seni qamrab oldi o'ziga,
Adashtirib soldi ajal iziga,

Yetdingmi Xunxorday shohning qiziga
O'zginamga shukur qilsang, bo'yimidi?

Senman bosh qo'shgandim yomon bo'lsam-da,
Sin-sinbotdan ancha orqa qolsam-da,
Bolalaring bor edi, shukur orqangda,
O'zginamga shukur qilsang, bo'yimidi?

Gulnozga bu olam endi tor bo'ldi,
G'amu kulfatlarga giriftor bo'ldi,
Kimlar unda senga do'st-yor bo'ldi
O'zginamga shukur qilsang, bo'yimidi?

Shunda Go'ro'g'li sulton G'irko'kdan tushib, Gulnozoyga tasalli berib: “Bu mening bilan do'st kirishgan edi, taqdiri yomon ekan, kuni bitib, vaqti yetgan ekan. Bechora Xunxorning sarkardasi Do'samanning makriga ilinib, halok bo'ldi. Endi xafa bo'lishning foydasi yo'q”, deb Bektoshning jasadini olib, Mirzo bilan ko'tarib, uyiga tushira berdilar. Shunda Gulnozoy zor-zor yig'lab, tag'i bir so'z dedi:

Naylasin, hasratda yig'laydi Gulnoz,
Qanchalar yig'lasa ham, shuncha oz,
Arabiston ketgan edi Shoniyoz,
Qolar bo'ldi jon otasin ko'rmayin.

Shoniyozim hali o'n uch yoshida,
Borib o'tirgandi Rayhon qoshida,
Ne savdolar bo'lib endi boshida,
Qolar bo'ldi jon otasin ko'rmayin.

Ota yurtin ko'rsin, deya jo'natdim,
Bunda o'zim yor jasadin tunatdim,

Shoniyoz dedim, yurak-bag'rim qonatdim,
Qolar bo'ldi jon otasin ko'rmayin.

Netar edi borib arab eliga,
G'am qadaldi bunda Gulnoz diliga,
Yo olib, yo olmay anda tiliga,
Qolar bo'ldi jon otasin ko'rmayin.

To'tigul to'tiday sayrar qizim bor,
Za'faron kelbatga sariq yuzim bor,
Hozircha oldimda shu yolg'izim bor,
Shoniyoz qoldi jon otasin ko'rmayin.

¹ Bo'lmasmidi.

Bu soʻzni Goʻroʻgʻli sulton Gulnozoydan eshitib, fотиha qilib, shu kech Oqrabotda tunab, oʻzini toza tanitib: “Men bu Xunxor yurtiga yot odamman. Tong otmay ketishim kerak. Mirzo: Bektosh arabning jasadini otga tirkab, sarajaga solib keldim”, — deb qoʻyaqolsin. Nimaga deganda, otang Harishoh Xunxorga qaram kishi. Shunday qilinsa, bu mirzoni ham bir nima qilishi mumkin”, — deb Gʻirkoʻkka mingashtirib, Oqrabotdan chiqib, Badbaxt beli qaydasan, deb joʻnab kela berdi. Goʻroʻgʻli sulton hech vaqtda bunchalik muzaffar boʻlib qaytmagan edi. Buni Gʻirot bilib, bir maqomga solib yurib, Badbaxt belidan oshib, Chambilga yuzlanib kela berdi. Shuytib, bir necha vaqtlardan keyin Chambilning minor, peshtoq, chor-toqlari yaltirab koʻrina berdi. Shunda Goʻroʻgʻli sulton Avazxonga qarab, Chambilga keldik oʻgʻlim, deb xursand boʻlib, Chambilning koʻrinakli joylarini Avazxonga koʻrsatib, bir soʻz deb kelayotir:

Har pilla yaraydi yigit hunari,
Turkman yurti endi bundan enari',
Qaragin koʻtarib boshing, Avazxon,
Ana tik boʻp turgan Chambil minori.

Darvoza boshida yelu siynasi,
Asli mard kishining yoʻqdir ginasi,
Toʻrt burchakda turganlari qanqayib,
Chambilning toʻrt naqshin jebaxonasi.

Ostimda oʻynaydi tilsiz pirogʻi,
Ana turgan sarchashmaning qarogʻi,
Hovuz atrofida tolu teragi,
Chambil boʻlar ul qoradan narrogʻi.

Sirdagi tekislik Chambil maydoni,
Mashq qiladi anda qirq bir polvoni,
Borganda koʻrasan menim, Avazxon.
Chambilda turganning boʻlmas armoni.

Yomon boʻlar odamzodning intiq muntogʻi,
Choʻnqayganlar Chambilning peshtogʻi,
Koʻm-koʻk boʻp koʻringan bogʻu chorbogʻi,
Ana pesh ayvondir Chambil chortogʻi.

Goʻroʻgʻlibek borib otidan tushar,
Otining oyogʻiga banotlar toʻshar,
Ogʻa Yunus chiqib seni ul qilar,
Pariga ul boʻlgan, bilgin, yuz yashar.

Ana Goʻroʻgʻli sulton Chambilga yetib bordi. Buni bilgan Xoldor mahram, Hasanxon, qirq yigitlar Chambilning darvozasidan to Goʻroʻgʻli sultonning mayxonasiga poyonoz toʻshab, Gʻirkoʻkni shu poyonozning ustidan yurgizishib, bardor-bardor qilib, Goʻroʻgʻli sulton bilan Avazxonni mayxonaga tushirib, maylar suzilib, bazm — suhbat qizib, qirq yigitlar xizmatni qila berdilar. Shunda Goʻroʻgʻli sulton qoʻliga bir piyola may olib, Avazxon oʻgʻliga qarab, dimogʻi choq boʻlib, bir soʻz dedi:

Davron-davron, bizning davron,
Avaz, aliyor-aliyor,
Chambilbelga oʻzim sulton,
Jonim, aliyor-aliyor.

Alamlar orqa taylansin,
Gʻanimning qoʻli boylansin,
Qoʻlingdan kosa aylansin.
Kosa, aliyor-aliyor.

May ichaylik yoru yoron,
Chambilbelda shodu xandon.
Dol boʻyingdan, Avaz oʻgʻlon,
Bolam, aliyor-aliyor.

Aqlu hushlar zoyil boʻlsin,
Dushman bizga qoyil boʻlsin,
Barcha mayga moyil boʻlsin,
Sharob aliyor-aliyor.

Oʻng yonimda Hasan jonim,
Chap yonimda Avazxonim,
Endi hargiz yoʻq armonim,
Oʻgʻlim, aliyor-aliyor.

Goʻroʻgʻli qaynabon toshar,
Qoʻshiq aytсам hovrim tushar,
Ikki yonda ikki bolam,
Tarang boʻlib kayfim oshar.
Suhbat, aliyor-aliyor.

Ana shuytib, Goʻroʻgʻli sulton may ichib, kayfini qilib, qirq yigitga kosagul qilib, Ogʻa Yunus pari yoqasidan solib, etagidan olib, Avazxonni oʻgʻil qilibdi. Endi Avazxon aslo Xunxorshohning diniga qaytmaslikka gap etib, Goʻroʻgʻli sulton, Xoldor mahram, Hasanxon, Avazxon, qirq yigit va parilar har kuni bazmi suhbat aylab, murod-maqsadlariga yetdilar.

¹ Oʻsadi, rivojlanadi, maʼnosida.

